

„Kažkada man buvo gėda dėl to, kad buvau tik komiksų rašytojas, kai tuo tarpu kiti žmonės statė tiltus ar rengėsi medicinos karjerai. Bet tada pradėjau suprasti – pramoga yra vienas iš svarbiausių dalykų gyvenime. Be jos, žmonės tiesiog patektų į neviltį. Aš manau, kad jei tu sugebi suteikti pramogą, tai tu atlieki gerą darbą.“

Stenas Ly (Stan Lee)

Kiekvienas šiuolaikinis vaikas žino, kas yra Žmogus Voras, X-menai, Geležinis Žmogus ar Halkas. Šių (ir daugelio kitų) išgalvotų personažų dėka, „Marvel Comics“ iš mažičio komiksų padalinio leidybos kompanijoje, per du dešimtmečius tapo gigantiška medijos korporacija. Bet pasikeitė ne tik kompanijos apimtis. Galima sakyti, kad perversmą patyrė visa JAV komiksų industrija ir už to slypi vienas žmogus – Stenas Ly. Tai legendinis autorius atgaivinęs herojinį komiksų žanrą, sugriovęs nusistovėjusias normas ir visiems laikams pakeitęs komiksų tendencijas.

Stenlis Martinas Lyberis

Stenlis Martinas Lyberis (Stanley Martin Lieber) gimė 1922 gruodžio 28 Manhetene (Niujorke). Jo tėvai – iš Rumunijos kilę žydai imigrantai. Stenlis turėjo ir brolių – Larį Lyberį (Larry Lieber). Tėvas buvo suknelių sukirpėjas, tad Didžiosios depresijos laikotarpiu neturėjo pastovaus darbo. Kadangi šeima nebuvo pasiturinti, broliai dalinosi vienu miegamuoju, o tėvai miegodavo ant sulankstomos sofos.

Stenlis mėgo skaityti ir tai skamba kiek per švelniai, turint omenyje, kad jau būdamas 10 metų amžiaus skaitė Šekspyra, Edgaro Raiso Borouso, Marko Tveno knygas, o taip pat Artūro Konano Doilio noveles (kai tuo tarpu jo bendraamžiai buvo visa galva pasinėrę į komiksus). Turėdamas šiek tiek kišenpinigių, juos mielai išleisdavo naujoms knygoms įsigyti. Berniuko akutės tarsi pačios ieškodavo teksto, todėl jis skaitydavo net valgydamas. Jei kramtydamas šalia neturėdavo knygos, tada skaitydavo pakuočių etiketes. Per vienas Kalėdas mama padovanojo tai, už ką Stenlis dar ilgai buvo dėkingas – metalinį stovą knygai pastatyti.

Stenlis turėjo ir kitų pomėgių, pavyzdžiui, jam labai patiko eiti į kiną. Tačiau kinas buvo brangus malonumas, tad tuo jis mėgavosi tik kartą per mėnesį ir tai būdavo tikra šventė. Ypač, jei rodydavo filmus su aktoriumi Erolu Flynu (Errol Flynn), kuris ekrane įkūnydavo bebaimį didvyrį. Jis Stenlį taip įkvėpdavo, kad šis išėjęs iš kino salės įsivaizduodavo, kaip išsitraukia špagą ir gina vargšę merginą nuo piktadarių. Stenlis buvo svajotojas ir turėjo nepaprastai lakią vaizduotę, kurios dėka neretai ir gyvendavo savo paties pasaulėlyje.

Lankydamas „DeWitt Clinton“ vidurinę mokyklą Bronkse, Stenlis aptiko dar vieną pomėgį – rašymą. Kai jam buvo penkiolika, jis sudalivavo mokyklos rašinių konkurse, kurį surengė „New York Herald Tribune“. Konkurso tema – „Didžiausia savaitės naujiena“. Berniukas didžiavosi tuo, kad laimėjo tris savaites iš eilės. Net laikraščio atstovai skatino jį užsiimti rašymu

profesionaliai, kas labai įtakojo Stenlio apsisprendimą dėl ateities. Gal tada ir užgimė jo didžioji svajonė – kada nors išleisti savo didingą Amerikos novelę.

Svajonės svajonėmis, o realiame pasaulyje buvo sunku. Juk tėvai vos galą su galu suduria, o dar yra ir mažasis (9 metais jaunesnis) brolis, tad Stenliui teko užsidirbti pačiam ne pilno etato darbuose, tokiuose kaip nekrologų rašymas naujienų agentūrai, sumuštinių pristatymas Džeko Mėjaus (Jack May) vaistinei, o taip pat biurams Rokfelerio centre. Jis dirbo pasiuntinuku kelnes gaminančioje gamykloje, bilietų kontrolieriumi „Rivoli“ teatre Brodvėjuje. Pardavinėjo laikraščio „New York Herald Tribune“ prenumeratas. Jei mama Stenliui įskiepijo meilę knygoms, tai iš tėvo jis išmoko griežtos darbo disciplinos.

Stenlis pabaigė mokyklą būdamas 16 su puse metų amžiaus ir prisijungė prie „Federalinio teatro projekto“ (Federal Theatre Project). Tai buvo viena iš valstybės finansuojamų programų, skirtų paremti Jungtinių Valstijų teatrą, gyvus menininkų pasirodymus ir kitas pramogines programas Didžiosios depresijos laikais.

Karjeros pradžia

Stenas apie savo karjeros pradžią pasakodavo taip: „Mano dėdė Robis Solomonas (Robbie Solomon) man pasakė, kad jo darbe, leidybos kompanijoje, praverstų papildoma pagalba. Mintis, kad būsiu susijęs su leidyba, man patiko. Taigi, aš susisiečiau su Džo Saimonu (Joe Simon), kuris buvo atsakingas už naujų darbuotojų samdymą ir pasiprašiau į darbą. Jis mane priėmė ir aš pradėjau dirbti pasiuntinuku už 8 dolerius per savaitę“ (citata iš knygos „Excelsior! The Amazing Life of Stan Lee“ arba „Excelsior! Nuostabasis Steno Ly gyvenimas“, 2002 metai).

Taigi, 1939 metais Stenlis įsidarbino Martino Gudmano (Martin Goodman) leidybos kompanijoje „Timely“ (1960 tapusi „Marvel Comics“). Tačiau jis dirbo pagalbiniu, o ne rašytoju. Stenlio pareigos nebuvo labai reikšmingos. Anot jo paties: „Tais laikais menininkai mirkydavo savo plunksnakočius į indelius su rašalu, taigi mano darbas buvo užtikrinti, kad tie indeliai būtų visada pripildyti. Aš atnešdavau jiems pietus, vietoje jų ieškodavau klaidų tekstuose, trindavau pieštuko žymes užbaigtuose puslapiuose“. Jis taip pat patardavo kaip pakeisti sakinį, kad jis skambėtų geriau ir komiksų kūrėjai tai padarydavo.

Visas istorijas kurdavo ir piešdavo Džekas Kirbis (Jack Kirby) ir Džo Saimonas (Joe Simon). Bet po kurio laiko, jie buvo taip užsivertę darbais, kad nebegalėjo su viskuo susitvarkyti patys, o vienintelis laisvas žmogus ofise buvo Stenlis. Tad jam buvo pasiūlyta galimybė pabandyti rašyti, o šis būdamas septyniolikos metų savimi pasitikinčiu jaunuoliu, su džiaugsmu priėmė iššūkį. Žinoma, niekas taip iš karto jam pagrindinių darbų nepatikėjo.

Tuo laiku, kiekviename komikso numeryje, buvo talpinamos kelių puslapių tekstinės istorijos, mat JAV pašto tarnyba reikalavo, kad žurnalai siunčiami žemesnės klasės būdu, kas, beje, buvo taikoma ir komiksams, turėtų turėti bent du puslapius teksto (komiksuose tekstas debesėliuose

nebuvo užskaitomas). Tad, Stenliui atiteko užduoti užpildyti vieną iš tų 2 puslapių. Patys autoriai žinojo, kad niekas iš tikro neskaito tų dviejų puslapių. Bet tai nė kiek nesumenkino Stenlio pasiryžimo ir jis stengėsi iš visų jėgų, tarsi rašytų savo didžiąją Amerikos novelę.

Stenlis parašė trumpą istoriją pavadinimu „Kapitonas Amerika sukliudo išdaviko kerštui“ („Captain America Foils the Traitor’s Revenge“). Autoriaus eilutėje parašė „Stan Lee“. Saimonas paklausė: „Kas tas Stan Lee?“. Į tai Stenlis atsakė: „Žurnalistiniais sumetimais, aš pakeičiu vardą“. Jo istorija buvo išspausdinta trečiame „Captain America Comics“ numeryje (1941 metais) ir ji laikoma oficialiu Steno Ly debiutu.

Beje: Kai Stenlis pradėjo savo karjerą leidybos srityje, buvo tokie laikai, kad žmonės nemėgo komiksų, juos peikė ir nenorėjo, kad ir jų vaikai juos skaitytų. Todėl ir patys komiksų kūrėjai neretai slėpdavo savo tikruosius vardus, o aplinkiniams nepasakodavo apie savo karjerą. Taip Stenlis sutrumpinęs savo vardą ir pavardę komiksuose pasirašydavo Steno Ly vardu, o savo tikruosius vardą ir pavardę paliko tokiems laikams, kai pradės rašyti rimtus literatūrinius kūrinius. Tačiau Steno Ly pseudonimas paplito, o ir pats Stenlis prisistatydavo Steno Ly vardu, bet visur dokumentuose jis vis dar buvo Stenlis Martinas Lyberis ir tai kėlė nemažų keblumų (kai kuriais atvejais jį net palaikydavo apsišaukėliu ar sukčium). Tad norėdamas pasilengvinti sau gyvenimą, jis pasikeitė savo vardą bei pavardę ir oficialiai tapo Stenu Ly (Stan Lee).

Pagaliau Stenas baigė su antraeilių tekstų rašymu ir perėjo prie paties komikso kūrimo (tiesa, tai buvo bandomasis variantas). Jam teko dirbti su komiksu „Headline Hunter, Foreign Correspondent“ (apytikslis vertimas – „Užsienio korespondentas, antraščių medžiotojas“). Pirmasis Ly superdidvyris sukurtas kartu su kitais kolegomis vadinosi Destroyer (Naikintoju) ir pasirodė šeštame „Mystic Comics“ numeryje (1941 rugpjūtį). Kiti personažai, prie kurių sukūrimo jis prisidėjo vadinamajame auksiniame komiksų amžiuje („Golden Age of Comic Books“), tai Džekas Frostas (Jack Frost), debiutavęs pirmame „U.S.A. Comics“ numeryje (1941 rugpjūtį) ir Laiko Tėvas (Father Time), pasirodęs šeštame „Captain America Comics“ numeryje (1941 rugpjūtį). Jis sukūrė dar 3 personažus, tačiau jie taip ir neišvydo dienos šviesos (pavyzdžiui, „Black Marvel“).

Kai Saimonas ir jo kūrybos partneris Džekas Kirbis susipyko su Gudmanu, 1941 metais jie paliko leidybos kompaniją, o 19-kos metų Ly buvo paskirtas laikinuoju redaktoriumi, kol į jo vietą bus surastas suaugęs atsakingas žmogus. Bet jaunuolis gan vykusiai susidorojo su savo pareigomis, todėl ilgainiui tapo ne tik vyriausiuoju redaktoriumi, bet ir atsakingu už meninius sprendimus (iki pat 1972 metų).

Stenas kariuomenėje

1942 metais Ly savo noru pradėjo tarnybą Jungtinių Valstijų kariuomenėje, kur buvo paskirtas į signalininkų korpusą (signalininkų korpusas yra vienas iš JAV kariuomenės skyrių, kuris atsakingas už ryšius ir komunikacines sistemas). Jei Džekas Kirbis kovojo fronto linijose, tai Ly

pasisekė labiau – jis taisė telegrafų stulpus ir kitą komunikacinę įrangą. Vienintelė pavojinga aplinkybė jo pareigose buvo ta, kad teko nemažai laiptuoti telegrafų stulpais.

Tuo metu Stenas jau buvo pažengęs rašytojas, įgijęs patirties „Timely Comics“ leidykloje. Karinė vadovybė apie tai žinojo, todėl, kai buvo sukurtas signalinio korpuso fotografijos centras (Signal Corps Photographic Center), Stenui buvo pasiūlytos naujos pareigos – „dramaturgo“ (playwright). Taip Stenas pateko į diviziją kuriančią mokomuosius filmus. Ten jis rašė instrukcijas, šūkius, scenarijus teatro pasirodymams, radijo laidoms ir filmams. Karts nuo karto animavo.

Tokias pareigas užimančių žmonių JAV kariuomenėje buvo nedaug – tik 9. Ir tai buvo neeilinės asmenybės. Stenas džiaugėsi, kad tarnavo su įžymiais (ar greitai turėjusiais tokius tapti) žmonėmis, tokiais kaip tris akademijos apdovanojimus gavusiu režisieriumi Frenku Kapra (Frank Capra), Niujorko animatoriumi Čarlzu Adamsu (Charles Addams) ir vaikiškų knygų rašytoju bei iliustratoriumi Teodoru Gaizeliu (Theodos Geisel) pasauliui labiau žinomu kaip Doktoras Seusas (Dr. Seuss).

Kol Stenas tarnavo kariuomenėje, jį (iki 1945 metų) pavadavo Vincentas Fago (Vincent Fago), „Timely“ animacinio komikso skilties redaktorius, kuris paprastai užsiimdavo šmaikščių komiksų kūryba.

Net kariuomenėje Stenas liko ištikimas savo darbui ir kiekvieną laisvą akimirką leisdavo rašydamas. Penktadieniais jis gaudavo laiškus nuo „Timely“ redaktorių, kurie pateikdavo nurodymus ką ir iki kada reikia parašyti. O jau pirmadieniais Stenas paruoštus tekstus išsiųsdavo į redakciją.

Tačiau ne viskas sekėsi taip sklandžiai. Pasitaikė savaitė, kai pašto darbuotojas pražiopsojo Stenui skirtą laišką. Jau sekančią dieną jis nuėjo iki uždaryto pašto kambario, kur dėžėje pamatė „Timely Comics“ voką su gražinimui skirtu adresu. Stenas paprašė atsakingo darbuotojo atidaryti pašto kambarį, bet tam nesutikus, jis tiesiog pasiėmė atsuktuvą ir atsuko pašto dėžutės vėrius, kad prasibrautų iki laiško. Pašto darbuotojui tokia Steno iniciatyva nepatiko, todėl paskundė jį bazės kapitonui. Kapitonui Ly taip pat buvo ne prie širdies ir Stenui buvo pareikšti kaltinimai. Jis vos neatsidūrė Livenvorto kalėjime. Laimei, įsikišo pulkininkas atsakingas už finansų departamentą ir išgelbėjo Steno kailį.

Prasideda „Marvel“ era

Apie 1950-tuosius, kompanija jau buvo žinoma kaip „Atlas Comics“ (vėliau išsivysčiusi į „Marvel Comics“) ir Ly dirbdamas joje, rašė istorijas įvairiais žanrais (romantikos, vesterno, humoro, mokslinės fantastikos, viduramžių, nuotykių, siaubo, įtempto siužeto ir t.t.).

1950-ųjų pabaigoje, „DC Comics“ redaktorius Džulijus Švarcas (Julius Schwartz) iš užmaršties naujam gyvenimui prikėlė super herojų temą ir patyrė sėkmę išleidęs naujus „Flash“ („Blyksnis“) komiksus, o vėliau pasisėkė ir su „Justice League of America“ („Amerikos teisingumo lyga“). Kaip atsaką į tai, redaktorius Martinas Gudmanas paskyrė Ly užduotį sugalvoti naują super didvyrių komandą.

Kaip tik tuo metu Stenas komiksų versle buvo išdirbęs nemažai laiko ir jau galvojo apie pasitraukimą iš pareigų, nes darbas nebeteikė pasitenkinimo. Juk komiksai buvo kuriami taip, kad atitiktų visus griežtus standartus ir būtų tinkami skaityti vaikams. Stenas siūlė viršininkui pagerinti istorijas, tačiau Gudmanas į tai atsakydavo taip: „Pamiršk tą istoriją, tiesiog pridėk daug veiksmo ir kovų scenų į kiekvieną puslapį!“. Mat redaktorius įsivaizdavo, kad tik tai skatina vaikus pirkti ir skaityti komiksus, todėl visa išleidžiama produkcija buvo vaikiška ir banali.

Stenas nebežinodamas ką toliau daryti, nusprendė pasitarti su žmona. O žmona jam patarė šitaip: „Kodėl tau neparašius scenarijaus taip, kaip tu pats norėtum? Juk vis tiek ketini išeiti iš darbo, tai jei jis [Martinus Gudmanas] tave ir atleis, koks skirtumas?“. Šis patarimas paskatino Steną naujai kūrybai.

Stenas nenorėjo tokio didvyrio kaip Supermenas ar Betmenas (juos kūrė konkurentų leidykla „DC Comics“). Jis norėjo kažko originalesnio, kur galėjo labiau išryškinti personažų charakterius. Taip, superherojai vis dar turėtų super galias ir atliktų neįtikėtinus žygdarbius, bet kas juos neramina, kas juos liūdina? Stenas bandė pažvelgti į savo personažus iš visų pusių, perteikti jų charakterius, stilių, kalbos manieras. Taip atsirado „Fantastinis ketvertas“ („The Fantastic Four“). Serija sulaukė tokio pasisėkimo, kad leidykla susilaukė laiškų iš fanų, ko iki šiol nėra buvę.

Staigi neįtikėtina „The Fantastic Four“ komandos sėkmė leido „Marvel“ pasinaudoti situacija ir išleisti visą virtinę naujų pavadinimų. Dirbant kartu su dailininku Kirbiu, buvo sukurti tokie personažai kaip Halkas (Hulk), Toras (Thor), Geležinis Žmogus (Iron Man) ir X-menai (X-men). Su Bilu Everetu (Bill Everett) buvo sukurtas Drąsiaširdis (Daredevil), o su Styvu Ditko (Steve Ditko) Doktoras Streindžas (Doctor Strange) ir daugiausiai sėkmės sulaukęs Žmogus Voras (Spider-Man). Visi sukurti personažai egzistuoja toje pačioje atsargiai suplanuotoje visatoje, kur karts nuo karto susiekta jų keliai.

Beje: Bendra „Marvel“ visata dabar vadinama „Marvel Cinematic Universe“ arba MCU („Marvel kino visata“). Taip vadinama medijos franšizė, kuri tuo pačiu yra ir bendra erdvė visiems „Marvel“ superherojams. „Marvel kino visata“ apima (bent jau teoriškai) komiksus, filmus ir TV serialus.

Martinus Gudmanas norėdamas pakartoti tą pačią sėkmės formulę, įsakė sukurti dar vieną didvyrių komandą. Taip Ly ir Kirbis surinko kelis naujai sukurtus personažus į komandą pavadinimu „Keršytojai“ („The Avengers“). Dar jie prikėlė iš užmaršties kelis personažus iš 1940 metų, tokius kaip Kapitonas Amerika („Captain Amerika“) ir „Sub-Mariner“ (apytikslis vertimas – Žmogus Amfibija). Prabėgus metams, Kirbis ir Ly jau nebesutarė dėl to, kuris iš jų labiau

prisidėjo prie „Fantastinio ketverto“ sukūrimo ir tas kivrčas iki šiol diskutuojamas tarp „Marvel“ fanų.

Stenas žaidžia pagal savo taisykles

1954 metais „Amerikos komiksų asociacija“, kuri atstovavo valstybės politinius interesus, suformavo „Comics Code Authority“ arba CCA (apytikslis vertimas – „Komiksų kodekso įgaliojimus“). Tai alternatyva valstybiniam įstatymams, kuri turėjo užtikrinti tvarką Amerikos komiksų industrijoje. CCA narės pačios atsiųsdavo savo komiksus patikrinimui. Jei žurnalai atitikdavo visas normas, buvo išduodamas leidimas ant viršelio spausdinti CCA ženkluką, kas reiškė, kad turinys neliečia pavojingų temų ir yra tinkamas skaityti vaikams. Tuo tarpu rašytojams ši cenzūra gerokai apribojo kūrybos laisvę. Su CCA nuostatomis taikstėsi ir Ly. Darbas yra darbas, juk reikia klausyti viršininko (vyriausio leidėjo), o be to, iš kažko reikėjo gyventi ir mokėti už nuomą.

Sakoma, kad rašant reikia turėti omenyje, kokiai auditorijai kūrinys bus skirtas. Šio principo Stenas Ly nesilaikė. Jis tiesiog rašė istorijas, kurios galėtų patikti visiems skaitytojams, o ne konkrečiai skaitytojų auditorijai. Jo manymu, knygos, kurias jis skaitė vaikystėje (H. G. Velso, Čarlzo Dikenso, O. Henrio), galėtų patikti visoms amžiaus grupėms, tad kodėl taip negali būti su komiksais?

Stenas lipdė savo personažus iš netobulos žmogiškumo perspektyvos, kartu keisdamas ir patį herojinį žanrą, kuris anksčiau tiko tik vaikų auditorijai. Iki tada, dauguma superherojų buvo idealiai tobili žmonės, neturintys rimtų ir ilgalaikių problemų. Tuo tarpu Ly pristatė sudėtingus, natūralius charakterius su įdingais bruožais, melancholijos atspalviais ir tokiomis silpnybėmis kaip tuštybė. Jie pešėsi tarpusavyje, rūpinosi kaip apmokėti sąskaitas ar padaryti įspūdį antrosiems pusėms, nuobodžiaudavo ar net fiziškai sirgo. Kaip sakė pats Stenas: „Savo personažus mes norėjome sukurti kiek galima labiau žmogiškus ir empatiškus. Vietoje to, kad paryškintume jų žygdarbius, mes pasistengėme parodyti jų asmeninį gyvenimą ir asmenines problemas, kuo realesnes bei įdomesnes. Mes norėjome juos pavaizduoti kaip tikrus žmones, su kuriais mūsų skaitytojai norėtų praleisti daugiau laiko ir labiau juos pažinti“.

Norint, kad personažas būtų įdomus, jis turi turėti trūkumų (visai kaip eiliniai žmonės). Labai tikėtina, kad Žmogaus Voro komiksus žmonės pirko labiau nei Supermeno būtent todėl, kad Supermenas neturėjo trūkumų, o dėl tokio personažo gan sunku jaudintis – juk jo niekas negali sužeisti. Greičiausiai dėl to Supermeno autoriai vėliau pristatė kriptonitą, kuris galėjo pakenkti Supermeniui ir tuo pačiu suteikti įtampos istorijai.

Nuo tada kai 1966 metais Ditko pasitraukė iš „Marvel“, Džonas Romita vyresnysis (John Romita Sr.) tapo „The Amazing Spider-Man“ bendraautoriumi. Vos per metus, komiksas tapo populiariausiu kompanijos produktu, į šalį nustumdamas „Fantastic Four“. Ly ir Romitos pasakojimai skyrė daug dėmesio tiek Žmogaus Voro nuotykiams, tiek ir personažų socialiniam

bei koledžo gyvenimui. Patys pasakojimai pradėjo nagrinėti ir aktualias temas, tokias kaip Vietnamo karas, politiniai rinkimai ar studentų aktyvizmas. Taip palaipsniui imama nagrinėti ir kitas visuomenei aktualias problemas, tokias kaip narkomanija, rasizmas, moterų nelygybės klausimai ar globalinis atšilimas. Anksčiau tokių temų nagrinėjimas komiksuose buvo neįmanomas dėl politinių apribojimų, atseit, tokios temos skatina smurtą ir negeras idėjas jaunųjų skaitytojų tarpe.

51-mame „The Amazing Spider-Man“ numeryje (1967 rugpjūtį) pristatytas afroamerikietis personažas Robis Robertsonas (Robbie Robertson), kuris buvo vienas iš pirmųjų juodaodžių komiksų istorijoje, užimančių reikšmingą padėtį. Tuo tarpu „Fantastic Four“ komiksuose, Ly ir Kirbis sukūrė daug įsimintinų siužetų ir personažų, kurie tapo reikšmingi „Marvel“, įskaitant „Inhumans“ (apytikslis vertimas „Superžmonės“) ir Juodoji Pantera (The Black Panther), Afrikos karalius, kuris pagrindinėje komiksų kultūroje tapo pirmuoju juodaodžiu superdidvyriu.

1971 metais JAV sveikatos, mokslo ir klestėjimo departamentas paprašė Ly sukurti komiksą apie narkotikų vartojimo pavojus. Ly taip ir padarė parašydamas 3 dalių pasakojimą pritaikytą „The Amazing Spider-Man“ komiksui 96-98 numeriams (pasirodžiusiems 1971 gegužę-liepą). Istorija pasakoja apie tai, kaip geriausias Pyterio Parkerio draugas tampa priklausomu nuo receptinių vaistų. Žinoma „Comics Code“ vadovai nepritarė komikso išleidimui, nes jame vaizduojamas narkotikų vartojimas ir nesvarbu, kad norėta populiarinti prevencinę žinutę. Bet su Gudmano pagalba ir užtikrintumu tuo, kad tokią temą užsakė pati JAV vyriausybė, Ly publikavo istoriją be „Comics Code“ palaiminimo. Komikso pardavimai buvo sėkmingi, o „Marvel“ susilaukė pagyrimų dėl to, kad bando atkreipti dėmesį į socialines problemas. Tuo tarpu CCA buvo priversta pakoreguoti ir sušvelninti savo nuostatas, galiausiai leisdama vaizduoti neigiamą požiūrį į narkotikų vartojimą.

Ly sukūrė specialią rubriką, kurią pavadino „Steno muilinė“ („Stan’s Soapbox“), kurioje leido sau rašyti apie bet ką. „Muilinės“ dėka, Stenas galėjo tiesiogiai kreiptis į savo fanus, kas tuo metu buvo neįprasta ir to nedarė kiti žurnalai. „Muilinėje“ jis pasakojo apie komiksų kūrimo užkūlius, naujas idėjas ir žmones, prisidėjusius prie komikso išleidimo. Be to, kad pasakodavo apie komiksą, kuris pasirodys naujame žurnalo numeryje, dar aptardavo ir pasaulines problemas, tokias kaip diskriminacija, netolerancija ar išankstinis nusistatymas. Pavyzdžiui, viename numeryje, pasirodžiusiame 1968 metais, per patį civilinių teisių judėjimą, Stenas kirto iš peties: „Pasakysiu tiesiai šviesiai. Fanatizmas ir rasizmas yra tarp rimčiausių visuomenės ligų, nuodijančių šiuolaikinį pasaulį“. Rubriką jis dažniausiai užbaigdavo savo firmine fraze „Excelsior!“.

Beje: *Excelsior* kilo iš lotyniško žodžio „excelsus“ reiškiančio „iškilus“, „didingas“ + galūnė -ior, kuri žodį paverčia laipsniuojamu būdvardžiu. Pati frazė reiškia maždaug „visada aukštyt“. *Excelsior* taip pat yra oficialus Niujorko valstijos šūkis.

Steno „Muilinė“ būtų galima palyginti su šiuolaikiniu „Twitteriu“. Šią idėją jis pasiskolino iš rašytojo Leo Edvardso (Leo Edwards), kuris kiekvienos savo knygos gale, kelis puslapius

skirdavo kreipimuisi į skaitytojus. Stenas su savo fanais bendravo labai draugiškai. Jei fanas parašydavo mandagų laišką oficialiu tonu, jis specialiai atsakydavo šiltai ir draugiškai, tą patį išprovokuodamas ir iš gerbėjo pusės. Jam buvo svarbu tai, kad komiksų fanai kūrėjus laikytų draugais, todėl laikė tikra sėkme, kai konkurentams fanai pradėdavo savo laiškus žodžiais „Gerbiamas redaktoriau“, tuo tarpu į „Marvel“ kūrėjus fanai kreipdavosi tiesiog vardu (pavyzdžiui, „Mielieji Stenai ir Džekai“).

Ly pradėjo naują madą autoriniame komikso puslapyje reguliariai paminėti ne tik rašytoją (t.y. save) ir dailininką, bet taip pat linijų piešėją (inker) ir tekstų maketuotoją (letterer). Jis fanams draugišku tonu pasakodavo apie „Marvel“ kūrėjus, atrašydavo atsakymus į jų laiškus. 1967 metais visas reikalas taip užsisuko, kad „WBAI“ radijo programa, kurios metu studijoje viešėjo Ly ir Kirbis, buvo pavadinta „Ar sėkmė sugadins Žmogų Vorą“.

Marvel metodas

Per ištisus 60-tuosius, Ly rašė scenarijus, vadovavo dailininkų darbui ir suredagavo beveik visus „Marvel“ leidžiamus numerius. Tai nieko stebėtina, juk dar vaikystėje buvo įpratęs stropiai dirbti. Todėl paklaustas, ką jis daro tomis dienomis kai nedirba, Stenas atsakydavo, kad tokių dienų pas jį praktiškai nėra, bet jis tuo nesiskundžia, nes jam patinka daryti tai, ką daro. Tačiau darbu jis buvo užsivertęs tiek, kad visko paprasčiausiai nespėdavo. Juk parašydavo po 12-15 komiksų scenarijų per mėnesį, o kur dar visokie marketinginiai tekstai.

Kad laiku susitvarkytų su didelėmis darbo apkrovomis, jis naudojo sistema, kurią anksčiau naudojo ir daugelis kitų komiksų kuriančių studijų, bet dėl Steno sėkmės, sistema pavadinta „Marvel metodu“. Jis pats apie tai pasakojo taip: „Į kabinetą atėjo Styvas Ditko ir sako: „Duok man darbo“. Aš jam atšoviau: „Negaliu, Styvai, nes turiu užbaigti su Kirbio scenarijumi“. Žinoma, mes negalėjome sau leisti užlaikyti Styvo, nes laikas – pinigai. Todėl jam pasiūliau tokį dalyką: „Klausyk, Styvai, aš negaliu tau dabar parašyti scenarijaus, bet štai siužetas sekančiam Žmogaus Voro numeriui. Eik namo ir piešk kaip nori, bet kad istorija atitiktų siužetą“. Taigi, aš toliau ramiai dirbau su Džeko scenarijumi, o Styvas jau galėjo pradėti sekančią istoriją. Gerai, pripažįstu, kad tai prasidėjo kaip tinginio metodas, bet mes po to pamatėme, kad tai kone geriausias būdas dirbti“.

Taip komiksai būdavo pradami kurti net neparašius scenarijaus. Kai tik piešėjas užsukdavo į Steno kabinetą pasitarti dėl naujos komikso serijos, jam reikėdavo įsijungti diktofoną, nes Stenas su užsidegimu ir rankų gestais papasakodavo naują istoriją. Net nepapasakodavo, o tiesiog suvaidindavo lakstydamas savo kabinete iš vieno kampo į kitą ir šokinėdamas nuo sofų. Kartais Ly vietoje scenarijaus parašydavo trumpą konspektą. Pagal konspektą, menininkas kadras po kadro susidėliodavo paveikslukus į vientisą istoriją, kuri turėjo užimti paskirtą puslapių skaičių. Vėliau pieštuku nupieštus lapus gražindavo atgal Stenui, kuris surašydavo kalbos debesėlius ir pavadinimus. Galiausiai darbas būdavo perleidžiamas spalvintojams ir teksto maketuotojams.

Scenarijų tironija baigėsi. Dailininkams nebereikėjo sakyti, ką ir kaip piešti kiekviename kadre, juo labiau, kad galbūt jie patys daug geriau įsivaizduodavo scenas, kurias reikia nupiešti. Stenas suteikė visišką interpretavimo ir piešimo laisvę, o tai menininkams labai patiko. Todėl jie mielai dirbdavo su Stenu, net jei gaudavo mažesnę algą, nei siūlė kitose leidybos kompanijose. Tiesa, dabartiniai „Marvel“ fanai linčiuoja Steną už tai, kad jis sakosi parašęs tuos komiksų scenarijus, kai iš tikrųjų siužetas buvo kuriamas remiantis bendromis idėjomis.

Steno superherojai

Kad parašyti scenarijai virstų komiksais, reikėjo įgudusių dailininkų pagalbos, o Stenas turėjo tikrai puikius pagalbininkus. Su Styvu Ditko (Steve Ditko) gimė tokie personažai kaip Žmogus Voras ir Daktaras Streindžas. Kartu su Donu Heku (Don Heck) buvo sukurtas Toni Starkas (Tony Stark) labiau žinomas kaip Geležinis Žmogus. Bet geriausi rezultatai buvo pasiekti dirbant su legendiniu Džeku Kirbiu (Jack Kirby). Kartu jie sukūrė daugybę didvyrių ir piktadarių, kurie jau pusę amžiaus formuoja JAV komiksų kultūrą. „Fantastinis Ketvertas“, „Keršytojai“, Drąsiaširdis, „X-menai“, Nikas Furis (Nick Fury), Toras, Halkas ir Kapitonas Amerika yra tik keletas iš viso būrio, atsiradusio 1960-taisiais.

Dirbdamas su „DC“ ir tokiomis asmenybėmis kaip Džonas Busema (John Buschema), Džo Kubertas (Joe Kubert) ir Džimas Ly (Jim Lee), Stenas sukūrė „Just Imagine...“ („Tik įsivaizduok...“) komiksų seriją, kurioje visus žymiausius „DC“ personažus, tokius kaip Betmenas, Supermenas, Blyksnis, Akvamenas, Moteris Katė, Robinas, Nuostabioji Moteris ir kitus, pavaizdavo savaip – „Marvel“ stiliumi. „DC“ buvo tokie patenkinti rezultatais, kad jo sukurtus personažus paliko gyvuoti ir toliau – paralelinėje visatoje (o tiksliau 6-toje Žemėje).

Geriausiu Kirbio ir Ly pasiekimu laikoma „Galactus Trilogy“ trilogija, kuri prasidėjo 48-tame „Fantastic Four“ numeryje (1966 kovą). Tai istorija apie Galaktuso pasirodymą ir tai, kaip šis kosminis milžinas norėjo praryti Žemės planetą. Tame numeryje pirmą kartą debiutavo ir Sidabrinio Banglentinko (Silver Surfer) personažas. 2001 metais „Fantastic Four“ 48-tasis numeris „Marvel“ skaitytojų sprendimu užėmė 24-tą vietą geriausių visų laikų Marvel'ų šimtuکه (100 Greatest Marvels of All Time). Redaktorius Robertas Grynbergeris (Robert Greenberger) rašė: „Baigiasi jau ketvirtieji „Fantistic Four“ kūrybos metai, tačiau kyla toks įspūdis, kad Stenas Ly ir Džekas Kirbis dar tik apšilinėja. Atsigręžiant atgal, tai būtų galima pavidinti pačiu derlingiausiu „Marvel“ periodu“. Komiksų istorikas Lesas Danielsas (Les Daniels) pažymi, kad serijai pritaikyti mistiniai ir metafiziniai elementai, puikiai tiko 60-tųjų metų skaitytojams, o istorija ypač mėgiama tarp koledžo studentų. Ly ir dailininkas Džonas Busema (John Buscema) pradėjo „The Silver Surfer“ seriją 1968 metų rugpjūtį.

Kaip atsirado žinomiausi personažai?

Žmogus Voras

Martinus Gudmanas pasiteiravo, ar Stenas negalėtų sukurti dar vieno superherojaus. Ly ėmėsi darbo ir pradėjo intensyviai galvoti. Jis pamatė, kaip ant sienos ropinėjo musė. Tada ir sumastė, kad būtų visai šaunu, turėti sienomis ropinėjančių superherojų. Sukurti ką nors originalaus gana sunku, nes visos galios jau rezervuotos. Bet tokio, kuris galėtų prilipti prie sienos, dar nebuvo. O kaip pavadinti šį personažą – Žmogus Vabzdys?

Dar jaunystėje Stenliui Martinui Lyberiu iš pigių žurnalų su išgalvotomis istorijomis, patiko vienas kaukėtas herojus – Voras (Spider). Pats Voras, išskyrus vardą, neturėjo visiškai jokių voriškų savybių. Bet tas vardas įstrigo. Stenas sugalvojo, kad Pyteris Parkeris (Žmogus Voras) turi būti paprastas niekuo neišsiskiriantis iš kitų vaikinukas su polinkiu mokytis.

Kai Stenas papasakojo idėją apie Žmogų Vorą vyriausiam leidėjui, Gudmanas ne tik nepritarė, bet ir išsišaipė iš šios idėjos: „Tu negali didvyrio pavadinti Žmogumi Voru, Stenai. Žmonės nekenčia vorų! O kas per idėja? Jis paauglys? Paaugliai tegali būti pagalbininkai, bet niekas daugiau. Turės savo asmenines problemas? Juk herojai per daug užsiėmę kovoti su blogiu, o asmeninės problemos tik pristabdys veiksmą“.

Stenas liepė Pyterį nupiešti dailininkui Kirbiui. Bet šis buvo taip įpratęs vaizduoti raumeningus personažus, kad Pyteris tapo panašus į dar vieną Kapitoną Ameriką. Stenas matė, kad Kirbiui ši idėja nelabai patiko, juk jis ir taip jau buvo užverstas darbais. Tad, tą pačią užduotį jis paskyrė Styvui Ditko. Styvas nupiešė tai, ko Ly tikėjosi ir taip gimė Žmogus Voras.

Styvas apie Žmogaus Voro sukūrimą atsiliepė taip: „Vienas iš pirmųjų dalykų, kuriuos padariau, tai sukūriau kostiumą. Juk aš turėjau žinoti kaip jis atrodo, prieš imdamasis rimtesnio darbo. Pavyzdžiui, jo lipimo sienomis sugebėjimas reiškė, kad jis neturės kietų batų ar aulinių. Reikėjo nuspręsti, kaip jis šaudys tinklus – iš prietaiso ant riešo ar tiesiog iš ginklo, kurį nešiosis įsidėjęs. Nebuvau įsitikinęs, kad Stenui patiks idėja uždengti visą personažo veidą, bet aš tai padariau, nes tokia kaukė slepia berniukišką veidą, o taip pat personažui suteikia paslaptį“.

Nepaisant visų Gudmano pastabų, Ly išleido Žmogaus Voro istoriją „Amazing Adult Fantasy“ (apytikslis vertimas – „Nuostabios suaugusiųjų fantazijos“) numeryje. Kai atėjo penkioliktas „Amazing Fantasy“ numerio, kuriame debiutavo Žmogus Voras pardavimų ataskaita, leidėjas Martinus Gudmanas paskelbė jį tikra sėkme ir pasiūlė Ly personažui suteikti atskirą leidinį.

Geležinis žmogus

Geležinis Žmogus nebuvo labai išskirtinis personažas. Jis pasirodė žurnalo „Tales of Suspence“ (apytikslis vertimas – „Netikėti pasakojimai“) numeryje. Tuo metu buvo populiaru herojus leisti į kovą jau ne su naciais ir japonais, o su nauju priešu – komunistais. Tad Geležinis Žmogus kovojo su šiaurės vietnamiečiais.

Įdomioji Geležinio Žmogaus pusė slypėjo jo šarvų viduje – personažas vardu Tonis Starkas. Jis tapo iššūkiu pačiam Stenui Ly: „Tai buvo pats šaltojo karo įkarštis. Jei ko ir nekenė jauni skaitytojai, tai karo ir karybos. Taigi, aš sukūriau personažą, kuris visu šimtu procentų tai atspindėjo. Jis buvo šulas, vadovaujantis ginklų gamybai, tiekė ginklus kariuomenei ir buvo velniškai turtingas. Aš pagalvojau, kad bus visai smagu paimti personažą, kurio niekas nemėgsta, įbrukti jį skaitytojams ir priversti jį pamilti“.

X-menai ir Keršytojai

Martinus Gudmanas nuolat spaudė Steną kopijuoti sėkmingus projektus. Kadangi „Fantastinio Ketverto“ ir „Žmogaus Voro“ numerius taip gerai pirkto, Martinus Gudmanas norėjo jų antrininkų. Jis pageidavo, kad tą 1963-ųjų metų vasarą debiutuotų dar du nauji superherojų žurnalai. Viename iš jų turėtų būti visa superherojų grupė.

O ką, jeigu super galios būtų įgaunamos ne per kosminę spinduliuotę, gama spindulius, radioaktyvius vorus, o tiesiog gimus su jomis? Ly ir vėl dirbdamas su Džeku Kirbiu sukūrė X-menų būrį, kurį sudarė Ciklopas (Cyclops), Marvel Mergina (Marvel Girl), Žvėris (the Beast), Ledažmogis (Iceman) ir Angelas. Pačiam būriui vadovavo Profesorius X, o jo pagrindiniu priešininku tapo mutantas vardu Magnetis.

Viena istorija buvo atidėta – Drašiasirdžio (nes tuo metu iliustratorius nespėjo derinti savo veiklos su darbu „Hallmark Cards“ kompanijoje), tad Ly subūrė į komandą kelis jau egzistuojančius personažus: Torą, Geležinį Žmogų, Halką, Žmogų Skruzdėlę ir Vapsvą. Nauja komanda buvo pavadinta Keršytojais (The Avengers). O jau su Keršytojais Stenas darė ką tik norėjo, pavyzdžiui, jau trečiame Keršytojų numeryje, Geležinis Žmogus pasipuošė naujais raudonai geltonais šarvais. Jausdamas, kad Kapitonas Amerika yra tiesiog gimęs būti lyderiu, Stenas rado būdą kaip jį padaryti Keršytojų komandos kapitonu.

Juodoji Pantera

Ly sukurdamas Juodąją Panterą stengėsi peržengti visuomenės normas rasinio nusistatymo atžvilgiu. Juodaodis superdidvyris, neturintis stereotipinių bruožų, pirmą kartą startavo „Fantastinio Ketverto“ istorijoje 1966 metais. Tai įvyko praėjus vos keliems metams po rasinės segregacijos.

Juodoji Pantera yra savo tautos princas, o taip pat vienas geriausių mokslininkų pasaulyje. Pati tauta, pavadinimu Vakanda (Wakanda), gyvena pasislėpusi po žeme ir iš visų pasaulio šalių yra labiausiai technologiškai pažengusi. Tiesa, Juodosios Panteros pavadinimas sutapo su tuo metu egzistavusiu politiniu judėjimu už juodaodžių teises, tačiau Stenas Ly teigia, kad kurdamas personažą apie tai negalvojo. Komiksas, turėdamas tą patį pavadinimą kaip ir judėjimas, su juo visiškai nesusijęs, nors kai kas bandė ieškoti sąsajų.

Halkas

Halko personažą įkvėpė tokie klasikiniai kūriniai kaip „Džekilas ir ponas Haidas“, bei „Frakenšteinas“. Juo labiau, kad Frakenšteino monstras nebuvo blogas, o tiesiog nesuprastas. Tad Stenas sugalvojo personažą, kuris galėjo būti monstras, bet su gerais ketinimais.

Originaliai komikse Halkas turėjo būti pilkos spalvos, tačiau spausdintuvams spausdinti šią spalvą buvo gana problematiška, nes viename puslapyje Halkas gaudavosi šviesiai pilkas, o kitame jau tamsus. Stenui teko vėl keisti spalvą, tik šį kartą į žalią, su kuria spausdintuvai neturėjo problemų.

Kiek jų buvo iš viso?

„CBR.com“ pabandė suskaičiuoti, kiek gi superherojų Stenas sukūrė per savo karjerą. Žinoma, į tą skaičių neįtraukti atsitiktiniai (vos keliuose puslapiuose pasirodę) personažai. Taip pat nepriskaičiuojami ir tokie personažai kaip Kapitonas Amerika, Žmogus Deglas (Human Torch) ar Žmogus Amfibija (Sub-Mariner), nes šie personažai jau buvo sukurti, kai Stenas įsidarbino komiksų leidykloje.

1961 metais, Stenas Ly ir Džekas Kirbis startavo su „Fantastiniu ketvertu“. Taip pat šiuo laikotarpiu gimė „The Inhumans“ ir Juodoji Pantera. Po to, kai Kirbis paliko kompaniją, o Ly pradėjo dirbti su Diku Ajersu (Dick Ayers) bei Džonu Busema, sukurta dar 210 naujų personažų. Nuo 1962 iki 1965 Stenas Ly, Džekas Kirbis, Laris Lyberis, Donas Hekas ir Dikas Ajersas superherojams Žmogui Skruzdėlei ir Vapsvai sukūrė nemažą būrį superpriešų. Taigi, vien Žmogaus Skruzdėlės komikse atsirado 35 nauji personažai.

Deja, Halkas negali pasigirti dideliu populiarumu, tačiau jis padėjo atsirasti 50 naujų personažų. Kalbant apie populiarius superherojus, iki to laiko kol Džonas Romita (John Romita), Donas Heckas (Don Heck), Džimas Mūnis (Jim Mooney) ir Gilas Keinas (Gil Kane) perėmė Žmogau Voro kūrimą, Stena jam rašė scenarijus iki 1973 metų, o iki to laiko gimė 120 naujų personažų. Komiksą „Toras“ kūrė Stenas ir Džekas Kirbis (vėliau Kirbį pakeitė Džonas Busema). Toro komiksuose buvo sugalvota 190 naujų personažų. Geležinio Žmogaus projekte buvo sukurta 50 personažų, tarp kurių Keršytojų komanda, Juodoji Našlė (Black Widow) ir Sakalo Akis (Hawkeye).

Daktaro Streindžo komiksams buvo sukurta apie 50 naujų personažų. Niko Furio (Nick Fury) ir jo visai S.H.I.E.L.D. komandai prireikė 45 įvairaus plauko agentų ir kareivių. X-men'ų serijoje pasirodė taip pat 45 nauji personažai. Na, o kalbant apie pačius Keršytojus, tai ten galima priskaičiuoti 40 naujų personažų, nes didelę Keršytojų dalį sudarė jau egzistuojantys (ir jau priskaičiuoti) veikėjai. Drašiasirdyje - 45 personažai.

Negalima nepaminėti legendinio Kapitono Amerikos, kurio komiksus kūrė Stenas, Džekas Kirbis, Džimas Steranko (Jim Steranko), Džonas Romita (John Romita) ir Džimas Kolanas iki pat 1971. Šiame komikse gimė apie 60 naujų personažų. Kiek mažesniais personažų kiekiais

gali pasigirti Kapitonės Marvel komiksai – vos 5 nauji personažai. Sidabrinio banglentininko komiksuose debiutavo 15 naujų personažų. 1977 metais „The Amazing Spiderman“ komiksas pradėtas leisti kaip laikraščio stripas, pristatė 50 naujų personažų.

Kai Ly pasitraukė iš vyriausio redaktoriaus pareigų, nustojo ir reguliariai rašyti, kol neprasidėjo „Ravage 2099“ serija, prie kurios jis dirbo su Polu Rajanu (Paul Ryan). Tuo metu Ly sukūrė apie 15 naujų personažų. O paskutiniaisiais dešimtmečiais, Ly rašė tik proginiams leidiniams ir pavieniams scenarijams. Taigi, bendroje sumoje, bendradarbiaudamas kartu su kitais menininkais, Stenas Ly sukūrė apie 1225 „Marvel“ personažus. Tenka pripažinti, kad tai tik apytikslis skaičius. Vargu, ar pats Stenas žinojo, kiek personažų sukūrė per savo karjerą.

Kaip jie patys tapo personažais

Ly bei Džekas Kirbis ir patys komiksuose pasirodė kaip personažai, pavyzdžiui, „The Fantastic Four“ dešimtame numeryje (1963 sausį). Jie abu netgi pavaizduoti taip pat, kaip atrodo realiame gyvenime ir užsiėmė komiksų kūrimu pagal „tikruosius“ Fantastinio Ketverto nuotykius.

Kirbis vėliau perteikė save, Ly, vykdomąjį prodiuserį Solą Brodskį (Sol Brodsky) ir Ly sekretorę Flo Stainberg (Flo Steinberg) kaip superherojus „What If“ („Kas jeigu“) vienuoliktame numeryje (1978 spalį), su tema „What if Marvel Bullpen Had Become the Fantastic Four?“ (apytikslis vertimas – „Kas, jeigu Marvel personalas taptų Fantastiniu Ketvertu?“). Ten Stenas užėmė Misterio Fantastiko vietą.

Ly atliko daug epizodinių pasirodymų „Marvel“ išleistoje produkcijoje, paprastai, antrojo plano pozicijoje. Pavyzdžiui, jis vedė renginį skirtą senų karo veteranų susibūrimui komikse „Sgt. Fury and his Howling Commandos“ (apytikslis vertimas – „Seržantas Fury ir jo staugiantis komandos“) šimtajame numeryje (1972 liepa); „The Amazing Spider-Man“ („Nepaprastasis Žmogus Voras“) 169 numeryje (1977 birželis); Kaip baro lankytojas „Marvels“ trečiame numeryje (1994 metais); Karen Peidžės (Karen Page) laidotuvėse „Daredevil“ („Drąsiaširdis“) aštuntame numeryje (1998 birželis); Kaip kunigas Luko Keidžo (Luke Cage) ir Džesikos Džouns (Jessica Jones) vestuvėse „New Avengers Annual“ (apytikslis vertimas – „Kasmetiniai naujieji keršytojai“) pirmame numeryje (2006 birželis). O taip pat Ly ir Kirbis pasirodo kaip profesoriai „Marvel Adventures Spider-Man“ („Žmogaus Voro Marvel nuotykių“) devynioliktame numeryje (2006 metais).

Jis pasirodė ir „Generation X“ („X karta“) septynioliktame numeryje (1996 liepa) kaip cirko pranešėjas pasakojantis apie cirko istoriją (eilutes parašė Ly). Pats pasakojimas išdėstytas „Marvel“ „Flashback“ („Prisiminimų“) stiliumi, kurių serija buvo išleista 1997 metų liepą. Taip buvo pasakojamos istorijos apie „Marvel“ personažus prieš jiems tampant superherojais. O „Stan Lee Meets Superheroes“ („Stenas Lee susitinka su superherojais“) 2007 metais išleistoje Ly parašytoje istorijoje, jis pats susitinka su keliais mėgstamiausių savo sukurtų herojų.

Galima sakyti, kad Stenas kuriam laikui virto satyrine karikatūra. Mat Kirbis parodijavo jį konkurentų kompanijos „DC Comics“ išleistuose komiksuose ir ten Stenas tapo personažu Fankiu Flešmenu (Funky Flashman). Personažas pirmą kartą startavo 1970-taisiais „Mister Miracle“ („Misteris Stebuklas“) puslapiuose.

Ly bei kiti komiksų kūrėjai yra minimi 2000 metais Maiklo Čabono (Michael Chabon) novelėje „The Amazing Adventures of Kavalier & Clay“ (apytikslis vertimas – „Neįtikėtini Kavalierio ir Klėjaus nuotykių“), kurios veiksmas vyksta ankstyvoje komiksų industrijoje. Ly buvo vaizduojamas Stenlio Lyberio (Stanley Lieber) vardu 2006 metais Polo Malmonto (Paul Malmont) novelėje „The Chinatown Death Cloud Peril“ (apytikslis ir greičiausiai netiksliai išverstas pavadinimas – „Kiniečių kvartalo mirtino debesies pavojus“). O štai Lavy Tedar (Lavie Tidhar) knygoje „Smurto amžius“ („The Violent Century“), Ly pasirodo kaip Stenlis Martinas Lyberis, tačiau čia jis ne komiksų kūrėjas, o super žmonių istorikas.

Vėlesnė „Marvel“ veikla

1972 metais Ly nustojo rašyti mėnesiniams komiksų numeriams, kad galėtų pilnai užsiimti redaktoriaus darbu. Paskutinis jo „The Amazing Spider-Man“ numeris – 110-tas (išleistas 1972 liepą), o paskutinis „Fantastic Four“ numeris buvo 125-tas (sukurtas 1972 rugpjūtį).

Ly tapo autoritetu ir visuomenės veidu, atstovaujančiu „Marvel Comics“. Jis vykdavo į komiksams skirtus konventus visoje Amerikoje, skaitydavo paskaitas koledžuose ir dalyvaudavo diskusijose. Ly ir Džonas Romita Vyresnysis 1977 metais sausio 3 pradėjo kurti naują Žmogaus Voro stripą skirtą laikraščiui. O paskutinysis bendras Ly ir Džeko Kirbio darbas „The Silver Surfer: The Ultimate Cosmic Experience“ (apytikslis vertimas – „Sidabrinis banglentininkas: paskutinis kosminis nuotykis“) išleistas 1978 kaip „Marvel Fireside Books“ serija ir laikoma pirmąja „Marvel“ grafine novele. Ly ir Džonas Busema 1980 vasarį išleido pirmą „The Savage She-Hulk“ (apytikslis vertimas – „Laukinė Halkė“) numerį, kuris pristatė moterišką Halko versiją, o taip pat 1980 pavasarį sukūrė Sidabrinio Banglentininko pasakojimą pirmam „Epic Illustrated“ numeriui.

1981 Stenas persikraustė į Kaliforniją, kur galėjo plėsti „Marvel“ veiklą kino ir TV pramonėje. Jis dirbo vykdomuoju prodiuseriu ir net pats nusifilmavo „Marvel“, bei kituose filmuose. Tačiau neretai grįždavo prie scenarijų komiksams rašymo, kaip antai „Sidabrinio banglentininko“ vienkartiniam projektui 1982-rais, kurį piešė Džonas Burnas (John Byrne), taip pat dirbo su „Judgement Day“ („Teismo diena“) grafine novele, kurią nupiešė Džonas Busema, bei riboto leidimo „Parable“ serija, kurią nupiešė prancūzų menininkas Moebius, o kur dar „The Enslavers“ (apytikslis vertimas – „Pavergėjai“) grafine novelė su Keitu Polardu (Keith Pollard).

Ly trumpai buvo tapęs kompanijos prezidentu, bet atsisakė šio posto ir tapo redaktoriumi, nes prezidentiniame darbe daugiau figūravo skaičiai ir finansai, o ne kūrybinis darbas, kurį taip mėgo Stenas. Ly pasitraukė iš įprastų pareigų „Marvel“ kompanijoje 1990 metais, tačiau vis dar

gaudavo metinį milijono dolerių atlyginimą kaip garbės pirmininkas (chairman emeritus). Tai reiškia, kad jam yra paliekamas statusas (ir atlygis), nors jau nebereikėjo užsiimti įprasta veikla.

Ly dėka, maža leidykla tapo gigantiška media korporacija, kuri 2014 metais buvo parduota „Disney“ už 4 milijardus dolerių (beje, iš to sandėrio Stenas negavo nė cento).

Stan Lee Media

„Marvel“ sugalvojo panaikinti visų darbuotojų kontraktus ir išdalino naujus. Stenas iki šiol užsidirbdavęs po milijoną per metus ir turėjęs neriboto laikotarpio kontraktą, gavo naują, kuriame buvo apibrėžtas 2 metų laikotarpis ir po pusę milijono per metus suma. Žinoma, tuo Stenas nebuvo patenkintas ir pradėjo galvoti apie savo kompanijos įkūrimą.

1998 metais Stenas su Pyteriu Polu (Peter Paul) įsteigė studiją „Stan Lee Media“, kurios tikslas – kurti, leisti ir populiarinti superdidvyrių žanrą internetinėje erdvėje. Pradžia buvo tikrai sėkminga. Stenas užsiėmė rašymu, o jo partneris Pyteris tvarkė finansus. Kompanija išaugo iki 165 darbuotojų ir 1999 metais investuotojo Steno Medli (Stan Medley) pagalba, tapo vieša įmone.

Tačiau 2000 metų pabaigoje, tyrėjai aptiko nelegalias manipuliacijas akcijomis prie kurių prisidėjo Polas ir Styvenas Gordonas (Stephen Gordon). Jie vykdė veiklą, kuri dirbtinai pakėlė „Stan Lee Media“ akcijų vertę, kas vėliau buvo paranku slaptai imant paskolas. „Stan Lee Media“ 2001 metais vasarį buvo priversta paskelbti bankrotą. Brazilijos valdžia perdavė Polą Jungtinėms Valstijoms. Jis buvo apkaltintas 10b-5 įstatymo pažeidimu, dėl neteisėtos manipuliacijos „Stan Lee Media“ kompanijos akcijomis. Pats Ly nebuvo prisidėjęs prie šios nusikalstamos veiklos, tačiau vistiek gerokai nukentėjo.

Kompanijai bankrutavus, Stenas liko su didžiulėmis skolomis, kurios jo vos nepalaužė. Jau nekalbant apie didžiulę širdgėlą, nes jis Polą laikė savo draugu ir jam norėjo patikėti kompanijos valdymą. Likęs be pajamų šaltinio, Stenas, o tiksliau „Stan Lee Media“ pradėjo padavinėti į teismą kai kurias kompanijas, o ypač „Disney“, norėdama išsikovoti teises į „Marvel“ personažus. Galiausiai visi ieškiniai buvo nutraukti, o Pyteris Polas už sukčiavimą gavo 10 metų laisvės atėmimo bausmę.

POW!

2001 metais, Ly, Džilas Čempionas (Gill Champion) ir Artūras Lybermanas (Arthur Lieberman) sukūrė „POW! Entertainment“ – „Purveyors of Wonder Entertainment“ (apytikslis vertimas – „Aprūpintojai nuostabybėmis“), kuri užsiima veikla susijusia su kino, televizijos ir video žaidimų produkcija. Skirtingai nei „Marvel“, „POW! Entertainment“ kompanijoje Stenui nebereikia rašyti scenarijų. Jam tereikia generuoti naujas idėjas, o jas įgyvendina visas būrys kompanijai dirbančių rašytojų.

Stenas sukosi kaip bitutė, nes darbas virte virė ir jam tai patiko. Patiko leisti laiką su kūrybingais žmonėmis (rašytojais bei dailininkais), o jo apkrauta dienotvarkė neleido nuobodžiauti. Būtent todėl jis neskubėjo į pensiją. Stenas prisidėjo prie filmų, DVD, TV serialų kūrimo ir net serijų skirtų mobiliesiems telefonams (kurias jis pats vadino „mobizodais“).

Kompanija ėmėsi visokiausių projektų, netgi tokių rizikingų kaip animacinis serialas „Striperella“, kurį rodė „Spike TV“ kanalas. Šis projektas rizikingas tuo, kad tai yra suaugusiems skirtas animacinis serialas apie šokėją Erotiką Džouns (Erotica Jones). Ji gyvena du gyvenimus: viename ji vyrus iš proto vedanti striptizo šokėja, o kitame – slapta agentė kovojanti su įvairiausio plauko nusikaltėliais.

„Striperelos“ kūrimas nutrauktas jau po pirmo sezono. Mat tikra striptizo šokėja Džaneta Klover (Janet Clover) padavė į teismą Ly, aktorę Pamela Anderson (įgarsinusią Striperelos personažą) ir „Viacom“. Ji pareiškė, kad yra tikroji Striperelos idėjos autorė. Neva tą idėją ji papasakojo privačiai šokdama viename Floridos klube. Šis burbulas sulaukė tokio žiniasklaidos dėmesio, kad keli teisininkai patys pasisiūlė padėti šokėjai Džanetai. Keista, tačiau ji nereikalavo pinigų, tiesiog norėjo, kad serialas būtų nutrauktas ir neberodomas. „Spike TV“ pakluso ir jau po 13 serijos projektas sustabdytas (kita priežastis buvo ta, kad kilo kažkokių nesutarimų su Pamela Anderson).

2004 metais „POW! Entertainment“ tapo vieša įstaiga. Tais pačiais metais, Ly paskelbė superdidvyrių programą, kurios centre atsidūrė „The Beatles“ grupės narys Ringo Staras (Ringo Starr). Ir tai dar ne viskas, nes jau tų pačių metų rugpjūtį, Ly pranešė paleidžiantis „Stan Lee’s Sunday Comics“ („Steno Ly sekmadienio komikso“) projektą. Tai trumpai gyvavusi prenumeratos paslauga, kurią teikė „Komikwerks.com“. Nuo 2006 liepos iki 2007 rugsėjo Ly dirbo ties žaidimu/realybės šou „Who Wants to Be a Superhero?“ („Kas nori būti superdidvyriu“). Čia jis dirbo vykdomuoju prodiuseriu, vedė žaidimą ir pats buvo jo teisėjas.

Stenas ėmė nagrinėti sutartį su „Marvel“, kurioje buvo punktas, jog jam priklauso procentas nuo sukurtų filmų su jo personažais (tuo metu „X-menai“ ir „Žmogus Voras“ jau sulaukė sėkmės). Taigi, pasitaręs su savo teisininku, Stenas pradėjo bylinėtis. Kadangi personažai buvo sukurti tada, kai jis dirbo kompanijoje, tai reiškia, kad jo sukurta produkcija jam asmeniškai nepriklausė. Tačiau „Marvel“ iš tiesų buvo pažadėjusi Stenui 10% nuo viso ateityje gaunamo pelno iš kino verslo. Tad 2005 metais „Marvel“ susitarė su Ly dėl septinženklės sumos, kuri, deja, viešai nebuvo atskleista (ir mažesnė nei 10% pelno).

2008 metų balandį, „Brighton Partners“ ir „Rainmaker Animation“ paskelbė partnerystę su „POW!“, kad sukurtų CGI serialą „Legion of 5“ (apytikslis vertimas – „5-kių legionas“).

Dar vėliau Ly paskelbė kuriantis visą eilę superdidvyrių komiksų „Virgin Comics“ kompanijai, taip pat TV adaptaciją iš novelės „Hero“ („Didvyris“), projektą „Skyscraperman“ (apytikslis vertimas – „Žmogus dangoraižis“), kurį pažadėjo sukurti priešgaisrinės prevencijos grupei, o ir „Žmogaus

Voro“ projektą Denui Gudvinui (Dan Goodwin). Stenas taip pat sudarė partnerystę su „Guardian Media Entertainment“. „The Guardian Project“ („Sergėtojo projektui“) pažadėjo sukurti „NHL“ talismaną-superdidvyrį. Dar galima paminėti „Eagle Initiative“ (apytikslis vertimas – „Erelis iniciatyvos“) programą, kurios metu turėjo būti atrastas naujas komiksų industrijos talentas.

Paklaustas apie tai, kodėl po tiek metų Stenas nusprendė palikti „Marvel“ ir sukurti savo „POW! Entertainment“ kompaniją, jis atsakė: „Norit tikėkit, norit ne, aš niekada nepalikau „Marvel“. Aš vis dar esu jos narys, tiesa jau kaip garbės narys. Bet aš vis dar rašau „Žmogaus Voro“ laikraštinius scenarijus ir kiek galiu, tiek atstovauju „Marvel“ kompanijai viešumoje. Taip pat mano sutartyje minima, kad galiu užsiimti ir kita veikla. Bet dabar, per tą pusę amžiaus esu prirašęs pakankamai komiksų scenarijų, tad pagalvoju, kad būtų visai smagu sukurti kompaniją užsiimančią filmų, televizijos programų, DVD ir panašios produkcijos leidyba“. Kompanijai nėra priežasčių nekurti komiksų, tačiau pagrindinė veikla nukreipta į filmus ir animaciją.

2017 metais „POW! Entertainment“ nusipirko kiniečių kompanija „Camsing International Holding“, tikėdamasi sukurti antrąją „Marvel“ Azijos rinkoje.

Kiti Steno projektai

2011 spalį, Ly paskelbė, kad bendradarbiaus su „1821 Comics“ multimedijos kompanija, nukreipta į vaikams skirtą turinį. Judėjimas „Stan Lee’s Kids Universe“ (Steno Ly vaikų pasaulis) siekia atkreipti dėmesį į komiksų trūkumą vaikų auditorijai.

Stenas prisidėjo prie futuristinės grafinės novelės „Romeo & Juliet: The War“ („Romeo ir Džuljeta: Karas“), kurią parašė Maksas Vorkas (Max Work), o piešė Skenas Srisuvenas (Skan Srisuwan). 2012 tarptautiniame „San Diego Comic Con“, Stenas Ly paskelbė apie savo „YouTube“ kanalą „Stan Lee’s World of Heroes“ („Steno Ly didvyrių pasaulis“), į kurį keliami video sukurti tokių asmenybių kaip Markas Hamilas (Mark Hamill), Pyteris Deividas (Peter David), Adriana Kuri (Adrienne Curry), Boni Burton (Bonnie Burton) ir žinoma paities Steno.

Ly ir Stuartas Mūras (Stuart Moore) parašė knygą „Zodiac“ („Zodiakas“), kuri buvo išleista 2015 sausį. Filmas „Stan Lee’s Annihilator“ („Steno Ly Naikintojas“), buvo kuriamas nuo 2013 ir išleistas 2015. Pats filmas pasakoja apie kietį vardu Mingas, kuris iš kalinio tapo superdidvyriu.

Savo vėlesnėje karjeroje, Ly įtaka plito net dar daugiau už tos ribos, kurias jis pats ir padėjo suformuoti. Pavyzdžiui, pirmą kartą dirbdamas „DC Comics“ kompanijai 2000-taisiais, paleidžiant serijinį projektą „Just Imagine...“ („Tik įsivaizduok“), kuriame Ly pakeitė „DC“ sukurtus superherojus: Supermeną, Betmeną, Nuostabiąją Moterį (Wonder Woman), Žaliąjį Žibintą (Green Lantern), Blyksnį (Flash), bei kitus. Jis taip pat dirbo su keliais manga projektais, pavyzdžiui, „Karakuri Doji Ultimo“ („Mechaninis berniukas Ultimo“), kurį sukūrė bendradarbiaudamas su Hirojuki Takei atstovaujant „Viz Media“ ir „Shueisha“ kompanijoms.

Taip pat sukūrė „Heroman“ (kuris tapo ir anime serialu), atstovaudamas kompanijoms „Square Enix“, „Gangan Comics“ ir „Bones“. O jau 2011 metais, Ly pradėjo sukurti miuziklą „The Yin and Yang Battle of Tao“ („Jin ir Jang Tao kova“).

2016 metais Ly pristatė savo skaitmeninę grafinę novelę „Stan Lee’s God Woke“ (apytikslis vertimas – „Steno Ly pabudęs Dievas“). Įdomu tai, kad tekstas parašytas poemos forma, pristatytas dar 1972 metais „Karnegi salejė“ („Carnegie Hall“). O spausdintas knygos variantas nugalėjo 2017 metų „Independent Publisher Book Awards“ („Nepriklausomų leidėjų knygos apdovanojimuose“) „Outstanding books of the Year Voice Award“ („Išskirtinių metų knygų apdovanojimo“) kategorijoje.

2010 įkurtas Steno Ly fondas, kurio veikla nukreipta į švietimo, edukacijos ir mokslo sritis. Fondo tikslas – remti programas ir idėjas, kurios atveria kelius į edukacijos šaltinius, skatina toleranciją tarp skirtingų žmonių ir jų požiūrių, o taip pat skatina nacionalinį raštingumą, kultūrą ir menus. Ly ir pats gerokai prisidėjo prie labdaros Vajomingo universitetui nuo 1981 iki 2001.

Pasaulyje vis dar yra daugybė žmonių, kurie nemoka skaityti. Kiti net nenori išmokti, nes tai atrodo sunkus darbas, todėl jokia knyga negali paskatinti tokių žmonių. Bet kai kurie iš jų pradeda skaityti vien dėl to, kad juos sudomino komiksai. Juos intriguoja gražūs paveikslėliai, o kadangi pradeda rūpėti ir pati istorija, jie būna priversti mokytis skaityti. Edukacinio pobūdžio komiksai nėra naujiena. Šios idėjos pagrindu susikūrė Steno Ly fondas, kuris skatina vaikus mokytis skaityti. Tam tikslui pasitelkiami net gerai žinomi aktoriai, kurie lanko mokyklas ir veda tam tikrus užsiėmimus.

Stenas prieš Kirbį

Kadangi komiksai pradėti kurti „Marvel metodu“ (Stenas išdėstydamas pagrindinius istorijos punktus, dailininkas savo nuožiūra pagal juos nupiešdavo visą komiksą, o vėliau Stenas pridėdavo tekstą), tai šio proceso metu atsirasdavo naujų personažų, dėl kurių autorystės vėliau išskildavo klausimų. Na, ne kiek dėl autorystės (nes viskas, ką jie kartu sukurdavo priklausė „Marvel“ kompanijai), bet dėl to, kas sugalvojo personažų idėją.

Tenka pripažinti, kad Steno populiarumas užgožia kartu su juo dirbusius žmones. Leidiniuose pasirodantys Steną liaupsinantys straipsniai, Steno pavardė visuose „Marvel“ leidiniuose, pasirodymai ekranuose, jo balsas skambantis radijo bei TV eterijoje (vėliau ir video žaidimuose), o ir pats Stenas (juokais ar ne, bet) atvirai didžiavosi savimi. Tačiau kur su juo dirbę žmonės, tokie kaip Džekas Kirbis, kuris turėtų būti ne mažesnė legenda? Žinoma, kad Kirbiui buvo skaudu ir galbūt todėl 1970 metais jis paliko „Marvel“ ir įsidarbino pas konkurentus – „DC“.

Daugelis fanų iki šių dienų pyksta dėl neteisingo požiūrio į Džeką Kirbį, mat visa šlovė už komiksus atitenka Stenui Ly, o Kirbio indėlis į darbą lieka neįvertintas. Supykęs ant „Marvel“ Kirbis kreipėsi į teismą, kad kompanija gražintų jo nupieštus puslapius, tuo tarpu Ly į šį konfliktą

nesikišo ir nepadare nieko, kad užtartų savo senąjį partnerį. Jis teisinosi tuo, kad neužėmė tokios padėties, kas galėtų kuo nors padėti..

Nors Kirbis paliko „Marvel“, vėliau jis ir Stenas turėjo progą vėl susivienyti. Tai įvyko 1978 kuriant naują Sidabrinio Banglentininko grafinę novelę. Tai buvo paskutinis jų darbas kartu ir vėlgi neaišku, kiek prie šio komikso kūrimo prisidėjo vienas ir kitas autoriai. Nepaisant jų nesutarimų, Ly apie savo partnerį atsiliepė gražiai. 2009 jis sakė: „Džekas buvo geriausias partneris, kokio tik gali tikėtis. Jis patikimas ir lakios vaizduotės. Niekada nebuvo pilkų akimirkų. Niekada mums dirbant kartu nebuvo nuobodu“.

O štai Steno citata iš „Chicago Tribune“ (2014): „Kai kurie žmonės sako, kad Stenas Ly netiek jau daug prisidėjo prie pačių personažų sukūrimo. Viskas ką aš padariau, tai juos sugalvojau, o tada pasamdžiau menininkus juos nupiešti. Aš iš tikrųjų sukūriau visas šias istorijas. Aš dirbau su geriausiais menininkais šiame versle ir jie padarė šias istorijas dar geresnėmis, nei jos buvo iš tikrųjų. Man labai pasisekė, kad dirbau su tokiais menininkais kaip Džekas Kirbis, Styvas Ditko ir Džonas Romita. Ant visų mano kūrinių buvo parašyta „Stenas Ly ir Džekas Kirbis“ arba „Stenas Ly ir Styvas Ditko“, o jų vardai buvo užrašyti tokiomis pat didelėmis raidėmis kaip ir mano paties. Taigi, aš nežinau ką dar daugiau reikėjo padaryti. Ir vistiek atsiranda žmonių, teigiančių, kad Šekspyras pats neparasė savo pjesių“.

Kita Steno citata iš „Playboy“ (2014): „Aš nenoriu, kad kas nors manytų, jog nesažiningai pasielgiau su Kirbiu ir Ditko. Mano manymu, tarp mūsų buvo puikūs santykiai. Jų talentas tiesiog neįtikėtinas. Bet tai buvo ne mano jėgoms suteikti tuos dalykus, kurių jie norėjo.“

Komiksų kūrėjas Todas Makfarleinas (Todd McFarlane) apie Steną Ly yra pasakęs tai, kad gana nesažininga, jog žmonės jį kaltina prisiimant visus nuopelnus už sukurtus personažus. Anot jo, Stenas (kaip ir kiti menininkai) buvo tik didelės korporacijos sraigtelis atliekantis savo darbą ir jo sukurti personažai (nesvarbu kas juos sugalvojo), nei jam pačiam, nei juos nupiešusiems dailininkams nepriklauso. Tai, visų pirma, kompanijos nuosavybė.

Steno apdovanojimai

1974 „Inkpot Award“. Apdovanojimai rengiami kasmet nuo 1974 metų. „Comic-Con International“ apdovanoja tuos, kurie dirba komiksų, stripų, animacijos, mokslinės fantastikos ir panašios kūrybos srityje.

1994 „The Will Eisner Award Hall of Fame“. Apdovanojimas dažniau vadinamas kaip „Eisner Awards“. Jis suteikiamas už pasiekimus Amerikos komiksų industrijos srityje ir neretai laikomas „Akademijos apdovanojimu“ (t.y. labai prestižiniu apdovanojimu) komiksų srityje.

1995 „Jack Kirby Hall of Fame“. Arba dar vadinamas „Kirby Award“. Taip pat apdovanojama už pasiekimus komiksų kūrimo srityje, o laimėtojus renka industrijoje dirbantys profesionalai.

2002 „Saturn Award“ gyvenimo pasiekimų srityje („The Life Career Award“). Šį apdovanojimą įsteigė „Fantastikos, fantazijos ir siaubo filmų akademija“ („The Academy of Science Fiction, Fantasy and Horror Films“).

2008 metais „Nacionalinis meno fondas“ (National Endowment for the Arts) pagerbė Steną įteikdamas jam Nacionalinį menų medalį („National Medal of Arts“). Tai Jungtinių Valstijų Kongreso apdovanojimas nuo 1984 metų skirtas pagerbti menininkus ir meno rėmėjus. Jis laikomas aukščiausiu garbės apdovanojimu už pasiekimus.

2009 metais Ly buvo nominuotas „Hugo Awards“ už geriausią dramatinį pristatymą filme „Iron Man“. O ceremonijoje „Scream Awards“, kuri surengė „Spike TV“ kanalas, jam buvo suteiktas „Comic-Con Icon Award“ titulas.

2012 metais Stenas gavo du apdovanojimus: „Visual Effect Society Awards“ apdovanojo jį už gyvenimo pasiekimus („Lifetime Achievement Award“), o „Producers Guild of America“ skyrė „Avangardo apdovanojimą“ („Vanguard Award“).

2017 „National Academy of Video Game Trade Reviewers“ („Nacionalinė video žaidimų pramonės apžvalgininkų akademija“) Steną apdovanojo už komiškus antraplanius vaidmenis (taip vadinamuosius „cameos“). Ši ne pelno siekianti organizacija apdovanojimus skiria už interaktyvių pramogų (video žaidimų) industrijos pasiekimus. Organizacijai priklauso apie 600 profesionalų iš žaidimų žiniasklaidos, kurie ir balsuoja už nusipelnčius.

Paminėjimai:

2006 metais, „Marvel“ paminėjo 65-tuosius Ly bendradarbiavimo metus su šia kompanija ir išleido komiksų rinkinį, kuriame pats Ly susitinka su savo paties sukurtais personažais: Žmogumi Voru, Daktaru Streindžu, Sidabriniumi Banglentiniu ir Daktaru Lemtimi (Doctor Doom). Šį komiksų rinkinį padėjo sukurti tokie komiksų kūrėjai kaip Džiosas Vydonas (Joss Whedon) ir Fredas Hembekas (Fred Hembeck), o taip pat rinkinyje galima rasti kelis naujai išleistus klasikinius Steno Ly kūrinius.

2007 metais tarptautiniame Comic-Con'e, „Marvel Legends“ pristatė paties Steno Ly žaislinę figūrėlę. Beje, figūrėlė sukurta pagal anksčiau išleisto Žmogaus Voro truputį modifikuotos figūrėlės šablona.

Los Andželo apygarda ir Long Byčas 2009 metais spalio 2-ąją paskelbė Steno Ly diena.

15 Holivudo kvartalų šaligatvių yra papuošti virš 2600 specialių žvaigždžių, kurios skiriamos nusipelnusiems muzikantams, aktoriams, režisieriams, prodiuseriams, muzikos bei teatro grupėms ir net išgalvotiems personažams. Viena iš tų žvaigždžių 2011 pavadinta ir Steno Ly

vardu. Turistai mėgsta lankyti žvaigždėtus kvartalus pavadintus „Hollywood Walk of Fame“. Kasmet čia apsilanko apie 10 milijonų žmonių.

2012 metais didžiausias Los Andželo knygų konventas „Comakaze Expo“ buvo pervadintas į „Stan Lee’s Comakaze Presented by POW! Entertainment“ (kas apytiksliai reikštų „Steno Ly Comikaze pristatoma kompanijos POW!“).

2017 liepos 14, Ly ir Džekas Kirbis buvo įvardinti kaip „Disney Legends“ (Disnėjaus legendos) už daugybės personažų sukūrimą ir prisidėjus prie „Disnėjaus Marvel“ visatos išplėtimo.

2017 liepos 18, „D23 Disney Legends“ renginyje įvyko ceremonija, kurios metu Holivudo Bulvare prie „TCL Chinese Theatre“ („TCL Kinų teatro“), Stenas Ly drėgno cemento paviršiuje paliko savo delnų ir pėdų antspaudus, o taip pat uždėjo parašą.

Pačiam Stenui reikalingas superherojus!

Spaudoje pradėjo skliti negeri gandai. Kad ir kaip Stenas didžiavosi savo šeima, prasidėjo problemos su dukra, o tiksliau jos išlaidavimo įpročiais. Kaip jis pats sakė: „J.C. [Joan Celia Lee] nieko nereiškia per mėnesį išleisti nuo 20 iki 40 tūkstančių dolerių, o kartais ir dar daugiau. Jei aš nepasiduodu, tai ji pradeda ant manęs rėkti“.

Stenas ir jo žmona žinojo apie begalinį dukters išlaidavimą, tad sukūrė tokią sąskaita, kuri apribotų pinigų sumą išlaidoms. Tai, žinoma, J.C. labai nepatiko ir nekartą tėvo reikalavo pakeisti sutarties sąlygas. Tačiau stenas nesileido į kalbas, nes kaip jis pats sakė: „tai gerokai padidins mano didžiausios baimės tikimybę – kad po mano mirties, ji taps skurstanti benamė“.

Pasinaudodami šia situacija Džerardo „Džeri“ Olivarezas (Jerardo „Jerry“ Olivarez), Kyja Morganas (Keya Morgan) ir J.C. teisininkas Kirkas Šenkas (Kirk Schenck) pradėjo daryti įtaką Ly dukrai. Jie suartėjo su J.C. tam, kad galėtų pasinaudoti Ly turtais ir nuosavybe (manoma, kad jo turtas tuo metu buvo 50-70 milijonų dolerių vertės).

Morganas ir J.C. prieš Steną pradėjo savo veiksmus. Maikas Keli (Mike Kelly), kuris ketvirtį amžiaus buvo Ly asistentas ir lankydavo Steną, buvo apribotas iki vieno susitikimo per savaitę ir tai tik su leidimu ir priežiūra. Buvo pasamdytas naujas finansininkas (artimas Morgano draugas). Namų tvarkytoja ir sodininkas, kurie dirbo pas Ly dešimtmečiais, buvo atleisti iš pareigų. Ly teisininkai buvo laikomi atokiau nuo Steno, kol jam nebuvo pristatytas asmeninis patarėjas Džonatanas Froindas (Jonathan Freund). Steno telefono numeris buvo pakeistas, o elektroninius laiškus perėmė ir redagavo pats Morganas teisindamasis tuo, kad Steno regėjimas jau nebe toks geras, kad matytų mažytes raides. Be to jis teigia, kad jau daugelį metų skaito Stenui jo laiškus jo paties prašymu.

Ly dukters verslo kolega Džerardo Olivarezas (Jerardo Olivarez), kuris vėliau buvo paduotas į teismą už sukčiavimą ir seno žmogaus išnaudojimą, įkalbinėjo Steną pervesti pinigus į labdaros organizacijas, kurios net neegzistavo. Olivarezas buvo kaltinamas tuo, kad pasinaudojęs Ly fondu, nusipirko 850 tūkstančių vertės namą ir išrašė sau 300 tūkstančių vertės čekį. Pats jis teisinosi tuo, kad Ly padovanojo jam tuos pinigus už tai, kad rūpinosi juo ir „POW! Einterainment“ reikalais. Galiausiai Olivarezas susipjovė su Morganu ir Andersonu. Kiekvienas iš jų juodino viens kitą ir bandė save pateikti kaip Ly užtarėją. Dabar karas tarp Morgano ir Andersono vis dar tęsiasi.

Lyg to nebūtų gana, pasklido gandas, kad Kyja Morganas tikraja to žodžio prasme, nuleidinėjo steno kraują. Jis ketino krauju pripildyti parkerius ir už atitinkamą kainą parduoti juos kolekcionieriams. 2018 rugpjūtį, Morganui buvo išduotas įsakymas laikytis atokiau nuo Ly, jo dukters ar jo kolegų trijų metų laikotarpiui.

Kada viskas taip nusirito? Greičiausiai po Steno žmonos Džoanos mirties. Stenas dirbo tiek daug, kad dukters auklėjimu užsiėmė Džoana. Dabar, kai jau jos nebebuvo, netekėjusi J.C. tapo tikra šopoholike su bjauriu charakteriu. Ją išspyrė daugelis verslų įvairiose Los Andželo apylinkėse. Ji skambinėdavo tėvui po dešimt kartų per dieną ir rékdavo ant jo už kiekvieną smulkmeną. Taip ji elgdavosi net liudininkų akivaizdoje. Manoma, kad J.C. net fiziškai smurtavo prieš savo tėvus (nors tą ji kruopščiai neigia).

Bet ar visa tai tiesa? Žurnalistas iš „The New York Times“ aplankė Ly namus. Na, duris atidarė asmens sargybinis, nes pats Stenas jau negalėjo vaikščioti kada panorėjęs ne tik dėl to, kad buvo kalinys savo paties namuose, bet ir dėl plaučių uždegimo, kuris sekino jo jėgas ir neleido laisvais kvėpuoti. Tokiame amžiuje dėl raumenų degeneracijos jis net nebegalėjo skaityti. Žurnalistui Ly pasirodė atsipalaidavęs ir entuziastingas. Tai, ar jis iš tikrųjų yra kalinys apsuptas maitvanagių gviešiančių jo pinigų? Ly tik nusijuokė į tokius gandus ir atsakė: „Aš esu laimingiausias vyrukas visame pasaulyje. Niekas neturi daugiau laisvės už mane“. Jis taip pat gynė savo dukters garbę prieš kaltinimus tuo, kad ji fiziškai smurtauja ir be saiko leidžia tėvo pinigus. „Mano duktė labai man padeda. Gyvenimas yra geras“.

Tai kodėl prie Ly pinigų gali prieiti kiti asmenys? Stanas pats prisipažino: „Aš nemoku elgtis su pinigais, todėl turėjau partnerį ar kelis, kuriems ir leidau tvarkyti uždirbtus pinigus“.

Mirtis

Gyvenimo saulėlydyje, Stenas turėjo vis mažiau jėgų ir vis daugiau problemų su sveikata. 2012 metų rugsėjį, Ly buvo atlikta operacija, kurios metu buvo implantuotas širdies stimulatorius. Žinoma, dėl to teko atšaukti kelis suplanuotus pasirodymus konventuose.

Los Andžele Stenas buvo paguldytas į ligoninę, nes tuo metu skundėsi sunkiu kvėpavimu ir nereguliaria širdies veikla. Tačiau gana greitai jis buvo išrašytas, todėl grįžo prie kelionių ir suplanuotų susitikimų su fanais visame pasaulyje.

Ir tada išaušo lemtinga diena. Tai įvyko Los Andžele „Cedars-Sinai“ medicinos centre. Ten Steną atgabeno greitosios pagalbos ekipažas. Oficialus Steno Ly mirties laikas 2018 metų lapkričio 12 pirmadienį 9:17. Jis mirė sulaukęs 95 metų amžiaus. Mirties išvadose teigiama, kad sutriko širdies veikla ir tuo pačiu kraujo aprūpinimas deguonimi. Buvo atskleista ir tai, kad jis kentėjo nuo aspiracinės pneumonijos. Aspiracinė pneumonija tai plaučių infekcija, kurios metu svetimkūniai (bakterijos) iš burnos ir skrandžio patenka į plaučius. Pacientas dėl to kosti ir gali pradėti karščiuoti.

Jo palaikai kremuoti ir gražinti jo dukrai Džoanai Selijai Ly. Ji prasarė, kad Stenas prieš savo mirtį kūrė naują superherojų – Dirt Man (Žmogų Purvą). Dabar J.C. ketina kurti fondą savo tėvo atminimui pagerbti, o pats fondas skirtas raštingumui skatinti.

Dar šiek tiek apie Steną

Steno vaikystės superherojus – Flešas Gordonas (Flash Gordon).

Mėgstamiausias animacinis serialas – Simpsonai.

Supergalia, kurios norėjo Stenas – pastovi sėkmė.

Vienas iš dalykų, kuriuos pasaulyje norėtų panaikinti Stenas – neapykanta.

Mėgstamiausias „DC“ superherojus – Supermenas.

Labiausiai neįvertintu personažu Stenas laiko Daktarą Lemtį (Doctor Doom).

O kurį iš savo sukurtų superherojų Stenas mėgo labiausiai? Na, nėra vieno atsakymo, nes laikui bėgant tie atsakymai keitėsi. Dažnai jis sakydavo, kad jam vienodai patinka visi jo sukurti personažai, tačiau buvo atvejų, kai įvardindavo vieną mėgstamiausią – Geležinį Žmogų ar Žmogų Vorą. Tačiau tikrai gilią simpatiją buvo galima pastebėti tada, kai jis pradėdavo kalbėti apie Sidabrinį Banglentininką.

Ar piešė pats Stenas? Paskutinį kartą jis piešė (įvairius plakatus) dar tada, kai tarnavo kariuomenėje, bet grįžęs į „Marvel“ ir pamatęs talentingus dailininkus, nusprendė su jais nekonkuruoti ir pasilikti prie rašymo. Tačiau piešimu užsiima jo brolis. Kartu jie leido kasdieninį stripą apie Žmogų Vorą. Stenas rašydavo istorijas, o jo brolis jas nupiešdavo. Ir tai tęsėsi nemažai metų.

Apie kiną:

Stenas pats pripažino, kad mėgsta dėmesį, todėl pasirodyti prieš dideles auditorijas jam tikras malonumas. Jis mėgo pasirodymus konventuose, vesti paskaitas auditorijose, stovėti scenoje. Todėl nekelia nuostabos tai, kad jis mėgo vaidintis ir eteryje, pavyzdžiui, paskolino savo balsą

„Žmogaus Voro“ animaciniam serialui, mielai duodavo interviu televizijos studijose, pats vedė žaidimą/realybės šou ir galiausiai pasirodydavo epizodiniuose vaidmenyse (vadinamuosiuose cameos) „Marvel“ filmuose. Vienuose jis pasirodė būdamas pačiu savimi (kaip rašytojas Stenas Ly), o kituose kaip išgalvotas antrinis personažas.

Semas Reimi (Sam Raimi) kurdamas pirmąjį trilogijos „Žmogus Voras“ filmą (su aktoriumi Tobey Maguire), nenorėjo, kad jame pasirodytų ir Stenas Ly. Kaip jis pats sakė: „Aš pažįstu Steną ir jis nemoka vaidinti. [sivaizduokite, kad jūs režisierius Anglijoje statantis vaidinimą „Makbetas“ ir čia ateina kažkas reikalaujantis, kad jame būtų suteiktas vaidinimas ir rašytojui. Juk tai absurdas! O dabar tai tapo viena iš mano mėgstamiausių scenų filme“.

Ly įpėdinis ir kartu vyriausias „Marvel“ redaktorius Rojus Tomasas (Roy Thomas), lankėsi pas Steną, kad aptartų būsimą knygą „The Stan Lee Story“ („Steno Ly istorija“). Tuo metu iki Steno mirties tebuvo likusios dvi dienos. Jis sakė: „Stenas jau buvo pasirengęs mirti. Bet jis vis dar kalbėjo apie tai, kad norėtų atlikti keletą vaidmenų filmuose. Tol kol jis turėjo energijos ir jam nereikėjo niekur keliauti, Stenas visą laiką buvo nusiteikęs suvaidinti dar vienam pasirodymui. Atrodė, kad dėl to patirdavo didžiausią pasitenkinimą, nei nuo kitos veiklos.“

Nors „Marvel“ fanai neteko Steno Ly, jį vis dar gali tikėtis išvysti dar nepasirodžiusiuose „Marvel“ filmuose, mat sklinda gandai, kad Stenas neleido laiko veltui ir naudojosi kiekviena proga pasirodyti prieš kamerą, todėl spėjo nusifilmuoti daugybėje scenų. Ruso teigė: „Stenas nemėgo skraidyti lėktuvais, taigi mes stengėmės scenas su juo nufilmuoti maždaug tą pačią dieną. Jei sutapdavo taip, kad tuo pačiu metu filmuojami keli filmai (pavyzdžiui, „Žmogus Skruzdėlė 2“ ir „Keršytojai 4“), mes suorganizuodavome vaidmenis ir vežiodami jį po filmavimo aikšteles, užbaigdavome darbus per vieną dieną“.

Na, o kaip sekasi patiems filmams? „Avengers: Infinity War“, pirmą pasirodymo JAV savaitgalį uždirbo 250 milijonų dolerių. Tuo tarpu pasauliniu lygiu, filmo premjera taip pat pamušė rekordus su 630 milijonų dolerių suma. Pats Stenas sakė, kad su superherojų filmais jis mažai kuo susijęs. Režisierius karts nuo karto paklausia jo nuomonės, bet viskas tuo ir baigiasi.

Apie darbą:

Kartą Stenas pasiskundė žmonai, kad nebegali susitvarkyti su darbu. Turint omenyje, kad jis buvo redaktorius, rašytojas ir dar meninkų padalinio vadovas, dirbantis po 7 dienas per savaitę, tai anksčiau ar vėliau turėjo nutikti. Todėl jis paprašė Martino Gudmano, kad leistų trečiadieniais neiti į darbą, bet rašyti namie (be telefoninių skambučių ir panašių trukdžių). Tačiau to neužteko ir nors žmona prieštaravo, Stenas nusprendė paprašyti laisvų dienų antradieniais ir ketvirtadieniais. Martinas Gudmanas nusileido ir tada. Galiausiai gavosi taip, kad Stenas ofise pasirodydavo tik 2 dienas per savaitę (antradieniais ir ketvirtadieniais). Tiesa, dailininkams tekdavo lankytis pas Steną namuose, kad aptartų sekančius komiksų numerius.

Kai turėdavo progą (dažniausiai geru oru vasarą), Stenas rašydavo namuose terasoje ir jis tai darė stovėdamas (žinoma, ilgas sėdėjimas vargino, o ir pats Stenas dėl nuolatinio sėdėjimo nenorėjo tapti pilvotu). Pas Steno žmoną lankėsi gan daug svečių (Džoana buvo gana populiarai bei mėgiama) ir jie taip priprato prie stovinčio terasoje Steno, kad jo vėliau nė nepastebėdavo, o šis galėjo ramiai netrukdomas dirbti. Triukšmas Steną lydėjo visur, tačiau tai jam netrukė išskyrus radiją ir televizorių (kažkodėl per juos Ly negalėjo susikaupti).

„Marvel“ Steną užkrovė ne tik darbais, bet ir naujomis galimybėmis, pavyzdžiui, keliauti po pasaulį. Kad ir kur Stenas nuvyktų – Kiniją, Japoniją, Meksiką, Kanadą ar Lenkiją – visur jį pasitiko minios gerbėjų. Stenas išmaišė visą Europą, o Anglijoje buvo ne kartą, nes iš ten buvo kilusi jo žmona. Jis buvo kviečiamas ir į Australiją, tačiau ten nevyko, nes kelionė per ilgą, o ir laiko tam trūko. Labiausiai Stenas jaučiasi pamalonintas dėl to, kad visose tose šalyse su skirtingais žmonėmis ir kultūra, jo komiksai prigijo ir buvo žinomi.

Stenas sukūrė kelis gerbėjų klubus, tačiau Martinas Gudmanas nepritarė jų veiklai, nes suvartodavo labai daug Steno laiko (kurį reikėtų skirti scenarijų rašymui, o ne kvailystėms).

Apie kūrybą:

Stenas gyrėsi, kad tokio dalyko kaip įkvėpimas rašyti pas jį nepasitaiko, taip pat pas jį niekada nebuvo kūrybinės krizės. Jis yra iš tų, kurie dirba „prispausti reikalo“. Jei kas nors pasako, kad iki rytojaus reikia parašyti scenarijų, Stenas sėdi ir rašo. Jis mėgdavo atidėlioti darbus iki paskutinės akimirkos.

Stebina tai, kad pats Stenas prisipažino nemėgstantis rašyti. Jam patiko svajoti ir kurti naujas istorijas. Rašymas tik gaišino jo laiką, nes vietoje to, kad galėtų kurti kažką naujo, jis turėdavo dar kartą kartoti tai, ką jau buvo sugalvojęs anksčiau – tik šį kartą užrašant popieriuje. Tai viena iš priežasčių, kodėl jis rašė taip greitai. Jis tenorėjo kuo greičiau atsikratyti dabartiniu darbu ir imtis naujo.

Stenas pripažįsta, kad turi labai blogą atmintį. Būtent todėl, tiek daug jo sukurtų personažų turi aliteracinius vardus (aliteracija – tikslingas tų pačių ar panašių priebalsių kartojimas), kaip, pavyzdžiui, Briusas Baneris, Rydas Ričardas, Sju Storm, Metas Merdokas ar Pyteris Parkeris. Ly tikėjosi, kad ši sistema jam padės geriau prisiminti vardus. Bet, taip nutiko ne visada. Yra išėję pora komiksų, kuriuose pavartoti klaidingi vardai. Pavyzdžiui, viename „The Amazing Spider-Man“ numeryje, Pyteris Parkeris tapo Pyteriu Palmeriu, o Halkas savo alter ego vieną kartą pavadino Bobu Baneriu (o turėjo būti Briusas Baneris).

Apie asmenybę:

Stenas buvo energingas, malonus ir charizmatiškas. Jis vienodai bendraudavo tiek su savo bendradarbiais, tiek ir su jį supančiais fanais. Bet gal tai buvo tik vaidyba? Koks jis buvo iš tikrųjų? Artimiausi žmonės tikina, kad toks jis buvo ir už scenos ribų. Kiekvienas žmogus jam

buvo svarbus ir bendraudamas su juo galėjai tai jausti. Su juo niekada nebuvo nuobodu, nes Stenas valandų valandas galėdavo pasakoti įvairiausias istorijas. Jam išties patiko bendravimas ir dėmesys.

Energija iš Steno tiesiog tryško fontanais, todėl neretai ne tik jo komiksuose, bet ir laiškuose jis pridėdavo daugybę šauktukų. Tiesa, tai tapo įpročiu dar tada, kai spauda nepasižymėjo gera kokybe ir atspausdintas taškas sakinio gale paprasčiausiai išnykdavo, o šauktukas ne tik nedingdavo, bet ir suteikdavo papildomos intrigos.

Nors komiksų personažai išgyvena neįtikėtinus nuotykius, paties Steno gyvenimas nebuvo toks ekstremalus. Stenas išgyvena istorijas jas rašydamas, todėl nesistengė ieškoti kitų nuotykių. Tačiau jis pats pasižymėjo geru humoro jausmu ir mėgo krėsti pokštus.

Pavyzdžiui, 1983 metais Ly pozavo nuotraukai nuogas! Na, beveik nuogas. Tai atsitiko „Marvel“ komiksui „Fumetti“. „Fumetti“ (dar žinomas kaip foto komiksas) yra panašus į tradicinius komiksus, išskyrus tai, kad vietoje piešinių naudojamos fotografijos. „Fumetti“ sugalvojo „pasiganyti“ po pačios „Marvel“ teritoriją ir prisisukti tarp čia dirbančių darbuotojų. Tuo metu, Ly jau neberašė scenarijų (bent jau ne taip reguliariai kaip anksčiau), bet „Fumetti“ nusprendė, kad tokiam numeryje būtinai turi būti ir pats Stenas Ly. Taip Ly pasitaikė proga atsidurti dėmesio centre ir jis ja pasinaudojo net nedvejodamas, nors tuo metu Stenui jau buvo 61. Jis išsitiesė ant sofutės nusirengęs, o privačią zoną prisidengė dideliu „The Incredible Hulk“ komikso numeriu. Pažiūrėjus į šią nuotrauką, galima pagalvoti, kad Stenas iš tikrųjų buvo nuogas, nors fotografas Eljotas R. Braunas (Eliot R. Brown) išdavė, kad Stenas buvo su trumpikėmis, o jei tiksliau, su ryškiomis raudonomis trumpikėmis. Deja, kiti kompanijos žmonės pamanė, kad tokia nuotrauka truputį per daug iššaukianti, juolab, kad Ly buvo „Marvel Comics“ kompanijos veidas. Todėl „Fumetti“ numeryje pasirodė tik Steno galva, o kūnas buvo pakeistas į Halko.

Dar 2016 metais uždavus klausimą apie pensiją, Ly atsakė: „Pensija – purvinas žodis. Ką aš veiksiu išėjęs į pensiją? Dabar aš darau tai, ką ir noriu daryti. Tai kodėl aš norėčiau nuo to pasitraukti į pensiją?“

Apie asmeninį gyvenimą:

1947 gruodį jis vedė Džoaną Kleiton Būkok (Joan Clayton Boocock), kuri kilusi iš Niukaslo (Anglijos). 1949 metais porėlė nusipirko namą Vudmere (Woodmere) Niujorke Longailende. Gimė dukra Džoana Sylija Ly (Joan Celia Lee arba J.C.). Deja, jų kita dukra Džen Ly (Jan Lee), mirė praėjus vos trims dienoms po gimdymo 1953 metais.

Tais retais atvejais, kai Stenas norėdavo atitrūkti nuo darbo, su žmona kelioms dienoms išvykdavo į Floridą.

Stenas ir Džoana išbuvo susituokę 69 metus, iki pat jos mirties (dėl insulto) 2017 liepos 6.

Pabaigai

Paklaustas ar tikėjosi tokios gyvenimo sėkmės, Stenas atsakė, kad niekada. Vienas iš labiausiai tikėtinų dalykų, ko jis norėjo, tai komiksų pardavimų skaičiumi pasivyti „DC“.

Nors Stenas paskyrė savo gyvenimą komiksų pasauliui, jį iki gyvenimo pabaigos persekiojo abejonės, ar visa tai prasminga. Tačiau kiekvieną kartą jo rįžtą sustiprindavo fanų dėmesys. Duodamas interviu žurnalui „Playboy“ (2014) jis sakė: „Žinoma, kad nebuvo lengva dirbti dar prieš pasirodant komiksui „Fantastinis Ketvertas“. Jaučiau, kad gyvenime taip nieko ir nepasieksiu. Net vėliau, man buvo gėda prisipažinti, kad uždirbdavau rašydamas tekstus komiksams. Man buvo labai gėda. Net tada, kai gerai užsidirbdavau, mano tėvas apie mane negalvojo, kaip apie sėkmingą žmogų... ir kažkuria prasme, tai atsiliepė. Aš visada žvalgiausi į žmones, kuriems labiau sekėsi, kaip Styvenas Spilbergas (Steven Spielberg), rašytojas Harlanas Elisonas (Harlan Ellison), ar Hju Hefneris (Hugh Hefner). Visada norėjau užsiimti tuo, ką daro jie. Dalis manęs visada jautė, kad dar nepasiekiau savo tikslo“.

Taip pat jis sakė: „Mes tikrai stengiamės komiksus sukurti taip gerai, kaip jie tik gali būti sukurti. Mes stengiamės pakelti komiksų medijos kokybę. Mes stengiamės, kad komiksai būtų tokie gerbiami, kiek to galima pasiekti. Mūsų tikslas toks, kad vieną dieną protingas suaugęs žmogus eidamas gatvėje su komiksu rankoje, nesijaustų nesmagiai.“

Stenas buvo optimistiškas dėl komiksų ateities. Jei seniau rašytojai nenorėjo sieti savęs su šia meno rūšimi (tarp jų ir pats Stenas), tai dabar komiksų scenarijus kuria geriausi pasaulio rašytojai. Juk šiais laikais komiksai uždirba pinigus, juo labiau, jei vėliau iš jų gimsta filmai.

Kai kurie žmonės sako, kad komiksai yra netikusi medija vien dėl to, kad prie teksto pateikiami ir paveikslėliai, o tai, atseit, neskatina žmonių vaizduotės. Stenas į tai atsako taip: „Šekspyras rašė pjeses. Ar tai reiškia, kad nereikėtų žiūrėti jų pastatymo teatre? Juk vaidinimas yra tas pats atvaizdavimas to, ką jis parašė. Gal užtenka tik perskaityti jo parašytus scenarijus? Tas pats yra su filmais. Jums nebūtina žiūrėti filmo, tiesiog perskaitykite jo scenarijų. Akivaizdu, kad tai yra nesąmonė“. Styvenas Spilbergas Stenui yra pasakęs: „Žinai, Stenai, iš esmės mes užsiimame ta pačia veikla, išskyrus tai, kad mano paveikslukai juda“.

Esmė yra pats skaitymas. Jei žmogus skaito komiksus, tai dar nereiškia, kad jis neatsivers knygos. Norint išmokyti vaikus skaityti, nėra nieko geresnio kaip komiksai. Juk šiais laikais vaikai nenori skaityti, o ir nėra tam pagrindo (visą informaciją gaunant per ekraną). Paėmęs į rankas komiksą, vaikas ima jį vartyti, susidomi paveikslėliais ir pradeda skaityti istoriją. O tas kuris atranda skaitymo malonumą, jau nebeapsiriboja tik komiksais. Tai patvirtina ir daugybė laiškų, kuriuose tėvai džiaugėsi tuo, kad neatėmė iš vaikų komiksų ir dabar jiems geriau sekasi mokykloje. Rašydamas Stenas net nesistengė suspaprastinti savo kalbos (naudodamas tokius žodžius kaip *kataklizma*), kad vaikai galėtų išlavinti ir savo žodyną.

Visą gyvenimą kūręs herojus, Stenas Ly galiausiai pats juo tapo, didelio gerbėjų rato akyse. Jo įtaka herojiniam žanrui yra tokia pat didelė, kaip ir jo sukurta visata, kuri, beje, taip ir vadinama – „Marvel Cinematic Universe“ („Marvel kino visata“). Ir nors Steno Ly vardas visada bus siejamas su žodžiu *komiksai*, jo kūryba neapsiriboja vien šia medija, palikdama didelį įspūdį mūsų vaizduotėje ir tapdama tikru įkvėpimu, bei pavyzdžiu kitiems autoriams.

Parengė: Giedrius Abugelis

Šaltiniai:

https://en.wikipedia.org/wiki/Stan_Lee

http://www.comicgeekspeak.com/episodes/comic_geek_speak-111.php

<https://www.vox.com/2016/2/23/11098942/stan-lee-death-marvel-legacy>

<https://www.syfy.com/syfywire/comic-book-icon-stan-lee-dies>

<https://www.syfy.com/syfywire/stan-lee-jack-kirby-marvel-comics>

<http://www.bbc.co.uk/programmes/articles/YdCRCCdSc6ZdBf0HI6mS5G/a-true-marvel-how-stan-lee-led-the-1960s-superhero-revolution>

<https://www.dailystar.co.uk/movies/699446/Stan-Lee-net-worth-Marvel-how-much#>

https://www.youtube.com/watch?v=EqRF_TC8kUU

<http://listverse.com/2018/11/21/10-uncanny-facts-about-stan-lee/>

https://en.wikiquote.org/wiki/Stan_Lee

<https://www.cbr.com/stan-lee-marvel-hero-villain-creations/>

<https://www.pr.com/article/1037>

https://www.youtube.com/watch?v=QARUGzq_T48

https://www.youtube.com/watch?v=u_29DHdH_ig

https://web.archive.org/web/20081024041934/http://www.stanleeweb.com/stan_bio.htm

<https://www.webofstories.com/play/stan.lee/1>

<http://time.com/5452565/stan-lee-name-change-history/>

https://books.google.lt/books?id=zLmB3GprtboC&pg=PR17&lpg=PR17&dq=stan+lee+god+wok+e+carnegie&redir_esc=y&hl=en#v=onepage&q&f=false

<https://www.hollywoodreporter.com/features/stan-lee-needs-a-hero-elder-abuse-claims-a-battle-aging-marvel-creator-1101229>

<https://www.t TMZ.com/2018/04/02/stan-lee-business-associate-stole-blood/>

<https://www.nytimes.com/2018/04/13/style/stan-lee-marvel-comics-elder-abuse.html>

<https://www.syfy.com/syfywire/stan-lee-reflects-on-his-legacy>

<https://www.syfy.com/syfywire/sam-raimi-was-actually-against-stan-lees-first-cameo-in-spider-man>